

Carta de San Pablo a los ROMANOS

Saludo

¹ Y_u, Pablo cawāmech_u Jesucristore capaabojari majōc_u y_u āniña ati cartare cawoajou. Y_u beseri, y_u piijowī Dios, cū ya_u apóstol y_u caānipeere bo_u. Cū yaye queti camasārē cū canetōōrīqūē quetire y_u quetib_uj_u rotijowī Dios.

² Merē baip_ua, cū caquetib_uj_urotijorā cū yarā profeta majā ānana mena jūgori quetib_uj_ucūñāñupī camasārē cū ya tutip_u atie caroa quetire. ³ Atie y_u caquetib_uj_upree p_uame marī Pac_u Dios macā Jesucristo marī Quetiupa_u yaye queti, caroa queti niña. Mai, cū p_uame ati yepap_ure buia_u, ati rupa_u c_utiri buiayupi rey David ānacū pārāmirē bairo. ⁴ Cabero cū cariacoamiatac_uārē, Dios p_uame cū camasīrījē jūgori cū catioyupi Jesure. Bairi marī camasā p_uame tierie īñari, “Jesús, Dios macā catutua_u majū ñe ünie carasaec_u niñami,” marī cañmasīparore bairo ī, cū catioyupi. Tunu bairoa, “Cū cūā Dios cū caānajē c_utie nipetirijere cacāgo_u majū niñami,” marī cañmasīparore bairo ī, cū catioyupi Dios Jesure.

⁵ Dios p_uame Jesucristo jūgori y_u besewī. Cū ya_u apóstol paarique, caroa macāājē paarique majūrē y_u cūwī. Bairo y_u quetib_uj_u rotijowī ati um_urecóo macāāna nipetirop_u cū yaye nocārō caroa quetire tāgousari, cū carotirore bairo na caátiparore bairo ī. ⁶⁻⁷ Bairi m_ujāā, Roma macā macāāna cūārē

Jesucristo yarā mūjāā ānio joroque mūjāā ásupi Dios, tie caroa quetire mūjāā catāgoasaro jāgori. Butioro mūjāā maiñami. Cū ya poa cū cabeserica poa macāāna mūjāā ānio joroque mūjāā ásupi. Bairi mūjāārē ñiña: Marī Pacū Dios, bairi marī Quetiupā Jesucristo mena caroare mūjāārē na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericātaje cūrē na jonemoáto, ñiña.

Pablo quiere visitar Roma

⁸ Caānijāgoro atiere mūjāārē yu quetibujūgoya mai: Nipetiropū macāāna useanirīqūē mena tāgonucūñama Jesucristo mena caroaro mūjāā catāgoñatutuānieri. Bairo tocānacāpua mūjāā cabaiānieri tāgori, yu pāame, “Jāā Pacū, mu ñujāñuña jāā mena,” ñinucūñia Diopure. Jesucristo jāgori bairo ñi jēninucūñia. ⁹ Nipetiriye yu catutuarije mena Dios cū carotirore bairo yu átinucūñia, cū macā yaye caroa quetire quetibujū. Bairi Dios pāame masiñami tocānacānia cūrē mūjāā yu cajēnibojanucūñi. ¹⁰ Apeye cūrē atore bairo cū ñi jēninucūñia: “Mu caborije caāmata, yure Roma macāpū yu mu árotigu. Murē catāgoasarārē na ñiñagaya,” cū ñi jēninucūñia tocānacānia. ¹¹ Yoaro mūjāā tāpū yu ágatūgoña ãninucūñi. Mūjāā, to macāñnarē nemojāñurō Jesucristo mena catāgoñatutuarā mūjāā caānipeere bou, mūjāārē yu quetibujūnemogaya. Bairi mūjāā tāpū yu ágatūgoñanucūñi. ¹² Bairo mūjāārē ïgu ñiña: Yu, mūjāā cāā, pāga nāgōāpua Jesucristo mena marī tāgoñatutuaya. Bairo marī catāgoñatutuarijere caroaro yerijōrō marī

caāmeoquetibujuparore bairo ī, mūjāā tūpū yu áganucūmiñā butioro.

13 Yu bairārē bairo caāna, atiere mūjāā camasīrō yu boyo: Ape yepaa macāāna judío majā caāmerārē na yu caquetibujuro tūgori bero, jīcāārā cū tāgoasancūñama Jesure. Torea bairo mūjāātū macāāna cūñā na catāgoasaparore bairo ī, mūjāā tūpū yu áganucūmiñā. Bairo áganucūmicūā, mūjāā tūpū yu ámasñētīñā mai. **14** Tocānacāāpūrea camasārē besericaro mano caroaro mena yu quetibuju rotiwī Dios: Marī yaye cabusurā, aperā marī yayerē cabusuenā, bueri majā camasīrā, aperā camasīēna cāārē nipetirore yu quetibuju rotijowī. **15** Bairi mūjāā ya macāāna Jesucristore catāgoasenañarē cū yaye quetire butioro na yu quetibujuganucūñā.

El poder del evangelio

16 Noa ūna camasā tie caroa quetire na catāgoasaata, na netōōgūmi Dios peeropū na caābujiopeere. Bairi tie caroa quetire di rāmū ūno yu quetibujuboboetiya. Caānijāgoro tie caroa quetire nipetiro judío majārē na quetibujajāgoyupa Jesujāā. Bairi āmerē yua judío majā caāmerā cāārē quetibujurā jāā átiya. **17** Atie queti bairo marī masīñā: “Jesucristo mena na catāgoñatutuari wāme mena jeto jāgori carorije cawapa cāgoenarē bairo na ñāñami Dios,” marī ī masīñā. Torea bairo na ñāñami cū mena catāgoasajāgorārē. Atiere torea bairo ī quetibuju woatuyayupa tirāmupure: “Cañuñārē, cū mena catāgoñatutuaū cū caānie jāgori, ‘Ñe ūnie

carorije cawapa cāgoecā niñami,’ qūī ñīagħumi Dios,” ī woatuyupa Dios ya tutipu.

La culpa de la humanidad

18 Bairi bairo baiya: Marī Pacħu Dios ħmurecōopu caāċ āti yepa macāāna cañuena, cariape caátiāmerārē roro popiye na tāmhu joroque na átimasīñami. Na pħame roro na caátie mena aperārē caroa cariape quetire na tēgħousaetio joroque na átiyama aperā camasārē. **19** Bairo na caátimiatacħārē, Dios pħame nipetiro camasārē cāt caátiānierē na camasīrō boyami. Merē cāt camasīrījērē na īñoñupi. Na, cañuena cūārē tiere na īñoñupi. **20** Caānijugoripaupha nipetiro camasā īñajugħoasúpa ati yepa, ati ħmurecōo, caāno cārō Dios cāt caqűenoriqűerē. Tiere cañnarā majū ānirī Diore īñaeimirācħā, “Ati ħmurecōore caqűenoriċiū Dios niñami. Cāt catutuarije petietiya,” na caipea niñā. Bairi, “¿Dios, cāt ānicati? Yura máċāmi,” ī tēgoñarī mħrē jāā īroaepu,” Diore na caipee mee niñā.

21 Bairo īrīcārō mano merē caroaro majū cāt caānierē masiñama. Bairo cāt masiñirācħā, “Āniñami Dios ati ħmurecōore caqűenoriċiū,” qūī nacabu goetinucūñama. Diore qūīroagaetiyama. Tunu bairoa tocānacā rāmha camasārē na cāt cañnaricanugħomiatacħārē, “Jāā mena mha ñujāñuña,” qūī basapeogaetinucūñama Diore. Nemojāñurō cañuena ānirī ricaati majū tēgoñarīqűe jetore tēgoñanucūñama. Torena, caroa macāājē cariape quetire tēgħomasītīñama. **22** “Jāā, camasīrā majū jāā āniñā,” cañnarā nimirācħā, catēgħomasīena majū niñama. **23** Bairo caāna ānirī Dios tocānacā rāmha caānicōāninucūrē qūīroaetiyama. Bairo qūīroaetiri

yua, yuch, ñtā ūnie mena camasā bauriquere bairo cabaurārē na qūēnonucūñama. Camasā cayasiparā na caānimiatacūārē, na bauriquere bairo cabaurārē na īroanucūñama. Tunu macānacā macāāna minia, ãña, aperā waibhtoa bauriquere bairo cabaurā cāārē na qūēnorī na īroanucūñama.

24 Bairo cārē na caīroaetie wapa Dios cāā na piticōāñami. Na caboro carorije nipetirije na caátigarijere na áparo ī, na piticōāñami. Bairo na cā capitulo yua, na phame netōjāñurō roro caboborije ūnierē ãmeo átinucūñama. **25** Cariape macāājē quetibhjariquere tāgohsaricaro ūnorēā, ricaati roro ītorique majūrē tāgohsanucūñama. Tunu Diore qūiroaricaro ūnorēā, ati umhrecóo macāāna cā caqūēnorīcārā bauriquere bairo cabaurārē na īroanucūñama. Bairo na caīroamiatacūārē, Dios roque nipetirijere caátach cā caānoi tocānacā rāmha cā marī cabasapeocōā ninucūrō ūuña. Bairoa to baiáto.

26 Bairo cūrē na caīroatie wapa Dios cāā na piticōāñami, na rupah caborore bairo carorije nipetirije na caátigarije caboborijere na áparo ī. Bairo na pitiri yua, carōmia, caāmha mena na caāmeo átiparo ūnorēā, ricaati na majū carōmia phugarāpha roro ãmeo átiepenucūñama. **27** Caāmha cāā na majū roro ãmeo átinucūñama. Roro átaje caboborije ūnie majūrē átinucūñama. Carōmia mena na caāmeo átiparo ūnorēā, na majū caāmha phugarāpha roro ãmeo átiepenucūñama. Bairo roro ána yua, na majū na rupahre rorije riaye to baio joroque átinucūñama.

28 Nipetirije cā caátajere ññamirācāā, Diore qūiroagaetyama. Bairo cā na caīroagaetie wapa,

Dios cūā na piticōāñami. “Na caboro roro ricaati na catāgoñarījē mena na tāgoña āmarō,” ī, na piticōāñami. Bairo cū caáto, na p̄ame nemojāñurō roro átinucūñama. ²⁹ Nipetiri wāme carorijere caátinetōmajūcōärā niñama. Bairo caána ãnirī bopaca ñmarīcārō mano roro átiganucūñama camasārē. Tunu carōmia mena roro átiepepainucūñama. Tunu bairoa apeye ūnierē cacāgorā nimirācūā, netōjāñurō cāgonemoganucūñama. Nipetirije carori wāmerē átinucūñama. Aperā yayere ññaugaripeanucūñama. Āmeo pajīāganucūñama. Roro āmeo tutinucūñama. Camasārē na ïtoopenucūñama. Aperā cūā roro b̄usūpainucūñama. ³⁰ Aperā cūārē roro na átigarā, na caáperimiatacūärē, roro na b̄usūjānucūñama. Diore cateerā majū niñama. Aperārē na tāgoña yapapuao joroque na átinucūñama. “Jāā roque caānimajūrā jāā ãniñā aperā netōrō,” ñucūñama. Na majū na catāgoñarījē mena roro na caátipeeere tāgoñabócari roro átinucūñama. Na pacua cūārē na baibotionucūñama. ³¹ Cariape tāgogaetimajūcōāñama. “Bairo jāā átigarā,” na caírījē cūārē na caírōrē bairo áperinucūñama. Ni jīcāū ūcūrē cū maiētīñama. Tunu apeyera roro aperā na na caírījērē tāgori, na masiriyobojagaetinucūñama. Aperā cūārē na bopaca ññagaetinucūñama. ³² Bairo cabaiānarē cabero na recōāghmi Dios peerop̄. Tiere ati yepap̄ Dios cū caícūrīqūrē masimirācūā, na p̄ame carorijere áticōā ninucūñama. Bairo caána ãnirī aperā narē ññacōrī roro na caátiere ññarā, “Marī caátorea bairo na cūā roro átiyama,” ī

useaninucūñama.

2

Dios juzga conforme a la verdad

¹ Bairi noo caāna mūjāā mena macāāna pūame, “Ānoa carorā cañuena niñama,” na cañata, camasā na caátiere cañabeserārē bairo bainucūñama. Mūjāā cūā narēā bairo roro caátipairā mūjāā āniñā. Bairi mūjāā pūame aperārē, “Mūjāā yaye wapa mūjāā buicutiya,” na mūjāā cañata, mūjāā cūā narēā bairo cabuicuna mūjāā tuacōāña. ² Atore bairo marī ī masīñā: “Dios pūame roro caánarē, ‘Na yaye wapa popiye na baio joroque na yū átigu,’ cariapea cū caicūrīcārōrēā bairo átimajūcōāgumi,” marī ī masīñā. ³ Mūjāā, “Ānoa roro caána niñama,” camasārē cañbeserā nimirācāā, mūjāā cūā narēā bairo roro mūjāā átinucūñā. Bairi, “Jāā caátiere īñabesecumi Dios,” mūjāā ī masīñā. Mūjāā cūārē mūjāā caátiere īñabesemajūcōāgumi Dios. ⁴ Baipūa mai, mūjāārē caññamai ānirī jicoquei mūjāārē īñabeseetigumi. Roro mūjāā caátiānierē tāgoñā yapapuari mūjāā catāgoñawasoarore borí caroaro yerijōrō cotei átiyami Dios. Mūjāā pūame roque ricaati tāgoñarī, “Marī caátiānie, ñurō Dios cū caññajoro. Bairi ñe ûnie cawapa cūgoena marī ãna,” mūjāā ī tāgoñanucūñā.

⁵ Catāgomasīñā mūjāā āniñā. Dios pūame caroaro yerijōrō roro mūjāā caátiere mūjāā catāgoñawasoapeere cū cacotemiatacūrē, mūjāā pūame yapapuari roro mūjāā caátiere mūjāā tāgoñā wasoagaetiya. Bairo caāna mūjāā caānoi, mūjāā yaye wapa paíro ãninemorō baiya. Bairi cabero Dios cū caññabeseri

rãmã caetaro, cã caírãcãrõrẽ bairo cariapea netõjãñurõ popiye mãjãã baio joroque mãjãã átigumi. ⁶ Ti rãmã caâno Dios pãame camasã tocãncacãpãrea na caátawãmerõ caâno cãrõrẽ ïñacõñarõ na ïñabesegumi. ⁷ Camasã jícãârã caroaro áticõã ninucñama. Caroaro caroa macãâjërẽ átiânganucñama. Dios cã cañajesorije ûnierẽ átiânninucñama. Tocãncacã rãmãa Dios mena ânjãñagaetinucñama. Na ùna roquere yeri capetietie majûrẽ na jogumi Dios. ⁸ Aperã roque na caâtore bairo áperinucñama. Na ùna Diore baibotiori cã yaye cariape macãâjë quetire catãgo+sagaena roquere tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. Carorije macãâjërẽ na caborije jãgori tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. ⁹ Nipetiro roro caâtipairã roro popiye tãmogarãma. Cañijãgoro judío majã cañuena tore bairo tãmhojãgogarãma. Na bero judío majã caâmerã cã cañuena popiye tãmogarãma. ¹⁰ Aperã caroa macãâjërẽ caâtiânninucñrã roquere caroaro na átigumi Dios. Nipetiro camasã na catãgoro, “Caroaro majã mãjãã ápu,” na ïgumi. Tunu caroa yericutajere na jogumi. Cañijãgoro tore bairo na átigumi judío majã cañurãrẽ. Na bero judío majã caâmerã cañurã cãrẽ bairoa na átigumi.

¹¹ Bairi judío majã, aperã judío majã caâmerã cãrẽ na ïñaricawoetiyyami Dios. Jícãrõ tãni caroaro cariape na ïñañami nipetiro camasãrẽ. ¹² Judío majã caâmerã, Moisés ânacã cã caroticûrõqûrẽ masîëtñama. Bairo tiere masîëtñimirâcãã, tocãncacãpãya yasicoagarãma, roro na caâtie jãgori. Judío majã roque cã caroticûrõqûrẽ masîñama.

Bairo masīmirācūā, tiere na cababotiorije wapa yasicoagarāma na cūā. ¹³ “Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē na catāgorije jūgori, ñe ūnie carorije wapa cacūgoena niñama,” na ī, īñaētīñami Dios camasārē. Cū caroticūrīqūērē tūgori bero caroaro caána roquere, “Ñe ūnie carorije wapa cacūgoena niñama,” na ī, īñañami. ¹⁴ Judío majā caämerā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē masiētīmirācūā, na majū caroa macāajērē na caápata, Dios cū carotirore bairo ána átiyama. Bairo na caápata, na yeripu tie carotirore bairo caátimasīrā tuayama. ¹⁵ Bairi caroaro na caátiānie mena cariape na caänierē marī masiō joroque átiyama. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē camasīrārē bairo niñama. Bairi cariape na caápericōāta, na majū na yeripu, “Marī buic̄atiya,” ī masiñama. Tunu bairoa caroa macāajērē na caátiatato bero caämata roque, “Cabuimána marī āniña,” ī masiñucūñama. ¹⁶ Atie Dios yaye queti yu caquetib̄uñurore bairo baicoagaro: Dios cū macū Jesure cū cañabeserotiri rāmu caetaro nipetiro roro na catāgoñarījērē, yasioropu na caátaje cūārē īñabesegumi Dios.

Los judíos y la ley de Moisés

¹⁷ Mujāā, judío majā atore bairo mujāā īrīqūē cutinucūña: “Jāā judío majā jāā āniña. Bairi Dios p̄ame caroaro jāā átigumi, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē camasīrā jāā caänoi,” mujāā ī tāgoña wēpānucūña. Tunu bairoa aperārē na mujāā īnucūña: “Jāā, jāā āniña Dios yarā cū cabesericarā majū,” mujāā ī wēpānucūña. ¹⁸ Bairo cañwēpūrā ānirī atore bairo mujāā

Ínemonucūña: “Jāā, Dios cā caboriye ūnie jāā caátipeere jāā masijāñuña. Tunu bairoa Moisés ãnacū cū caroticūrīqūērē jāā camasírō jūgori caroa macājē jetore jāā ïñabesemasíñna,” mūjāā ïnucūña. ¹⁹ Tunu cacaapee ïñaenarē bairo caānarē cajāgomasírārē bairo, Dios yaye quetire camasíénarē, “Jāā quetibujū masíñna,” mūjāā ïnucūña. Tunu bairoa canaitiārōpū caānarē cajíñaworārē bairo, roro caánarē, “Caroaro na jāā átirotimasíñna,” mūjāā ïnucūña. ²⁰ Tunu, “Jāā pūame Dios yaye quetire camasíénarē tie quetire jāā quetibujū masíñna. Tunu bairoa catāgoñatutuawēpūeña cārē caroaro na átiānio joroque jāā átimasíñna,” mūjāā ïnucūña. “Jāā, merē jāā cāgoya Moisés ãnacū cū caroticūrīqūē cariape quetibujūrique majūrē. Tie jūgori tore bairo jāā átimasíñna,” mūjāā ī tāgoñanucūmiña. ²¹ Bairo, “Aperārē caquetibujūmasírī majā jāā ãniña,” caírā nimirācūā, ¿nopēírā mūjāā majū yeri roro mūjāā caátie pūamerē mūjāā quetibujūgaetiyati? “Yajaeticōāña,” caíquetibujūrā nimirācūā, ¿nopēírā mūjāā cūā mūjāā yajapainucūñati? ²² Tunu aperārē, “Apei nūmo mena roro átiepeeticōāña,” caíquetibujūrā nimirācūā, ¿nopēírā tore bairo mūjāā cūā apei nūmo mena mūjāā átiepenucūñati? Tunu camasā na cawericarārē, “Na ïroaeticōāña,” caíquetibujūrā nimirācūā, ¿nopēírā na caíroari wii macājērē mūjāā yajanucūñati? ²³ Tunu, “Jāā, Moisés ãnacū cū caroticūrīqūērē camasírā majū jāā ãniña aperā netōrō,” caírā nimirācūā, tiere cabaibotiorārē bairo mūjāā tuaya, tie quetire tāgousaena. Tie jūgori aperā pūame Diore cū na boyetiepeo joroque ána mūjāā átiya. ²⁴ Torea

bairo cariape ī quetibhjhyupa Dios ya tutipa cāārē: “Mujāā, judío majāā Dios cāā caroticūrīqūrērē mujāā cabalbotioñorijé jāgori, aperā judío majāā caāmerā p̄ame Diore roro cāā na b̄s̄paio joroque mujāā átiya,” ī quetibhjhyupa.

25 Bairopha, judío majāā na caānierē áti ñorā rupah macāājērē yisetarique ñujāñuñā, ni ūch Moisés ãnach cāā caroticūrīqūrērē catāgohsah cāā caāmata. Moisés ãnach cāā caroticūrīqūrērē catāgohsaech cāā caāmata roque, cāā rupah macāātōrē cayisetarotirich nimichā, cayisetaa mācūrēā bairo tuacōñami cāā catāgohsaetie jāgori. **26** Baipha, apei cāā rupah macāātōrē cayisetaa māch nimichā, Moisés ãnach cāā caroticūrīqūrērē bairo caroaro cāā caātie jāgori, cāā rupah macāātōrē cayisetarotirichre bairo tuayami Dios cāā cañajoro. **27** Bairo judío yah caāmei cāā rupahph cayisetarotiriech nimichā, Dios cāā carotirore bairo caáh p̄ame qññabesegumi apei cāā rupahphre cayisetarotirich nimichā, tunu bairoa Moisés ãnach cāā caroticūrīqūrērē cāgomichā, tiere catāgohsaech p̄amerē.

28 Judío majārē bairo ãnajē c̄taje p̄ame bui macāājē átiānajē mee niñā. Marí rupah macāājē yisetarotirique cāā bui marí rupah macāājē átaje jeto mee niñā. **29** Cariape judío majārē bairo majū ãnajē c̄taje p̄ame marí yeri marí pupeaph ãnajē c̄taje niñā. Tunu bairoa marí rupah yisetarotirique mena átiānajē c̄taje cāā rotiriique woaturique mee niñā. Marí yeriph macāājē Espíritu Santo jāgori marí catāgoñawasoarique niñā cariape judío majāā majū ãnajē c̄taje. Tore bairo cāā

yeripʉ catāgoñawasoaricʉ roquere, “Ñe ûnie carorije wapa cacūgoecʉ niñami,” qūñ ññañami Dios, aperā camasā tore bairo cū na cañ ñnaetimiatacūärē.

3

¹ Mujāñ pʉame bairo yʉ cañquetibujrijere tūgorā, “¿Toroque judío majārē bairo marī cañajē cʉtie to wapa manicuti?” mujāñ ñrā. “¿Marī rupaʉ macāñjē yisetarotirique cāñ to wapa manicuti?” mujāñ ñrā. ² Yʉ pʉame, “Judío majā marī cañajē cʉtie wapacʉtimajūcōñā,” ñiñā capee marī cabairique jūgori. Bairi cañijūgoro marī judío majārē cū yaye quetire marī cūjūgoyupi Dios.

³ Aperā jīcāärā judío majā Diore na catāgoñsaetimiatacūärē, cāñ cañjūgoyeticūrīqūñ cariape nicōñā. Bairi cū cañquetibujucūrīcārōrēñ bairo áticōñmasiñami Dios. ⁴ Nipetirije cāñ caátigariquere cariapea áticōñgūmi cāñ cañrīcārōrēñ bairo. Nipetiro camasā cañtopairā na cañimiatacūärē, cāñ pʉame cariapea cāñ cañrīcārōrēñ bairo átimasññami. Dios ya tutipʉ cāñ atore bairo quetibujuya:

“Mʉa, Dios, tocānacā rñmʉ caroaro cariape caquetibujʉ mʉ ñniñā.

Bairi ni jīcāñ ûcāñ camasocʉ cañnorē bairo mʉrē cabusñjāñ mácāmi,” ñi quetibujuya.

⁵ Mai, ¿dope bairo ñicuti? ¿Aperā camasā na cañtāgoñarōrē bairo ñicuti? Atore bairo ñbuñiorāma: “Rorije marī caáti ññoata, Dios caroaro cariape cāñ cañajē cʉtiere nipetiro camasā na masñō joroque ána marī átiya. Bairi carorije marī caátie ñujāñuñā. Tore bairo, ‘Caroa macāñjē niñā,’ marī cañmiatacūärē, ¿nopēñ roro marī caátie wapa marī

qūñabesecuti Dios?” Í tāgoñabujorāma jīcāärā camasā. ⁶ ¡Bairo mee niña! Bairo na cañagoñarijē cañorē bairo cañmata, ni ūcū jīcāärē qūñabese masiñetibujioumi Dios.

⁷ Apeyera, aperā atore bairo ñemorāma: “Marī cañorije mena Dios cariape cū cañijērē marī áti ñogarā. Bairi camasā cárē, ‘Cañu majū cariape cū cañicārōrēbāirocaáchuníñami,’ ñibujorāma. Bairo na cañimatacārē, ¿dopēi Dios pñame marīrē, ‘Mujāa cañugoricarore bairo mujāa átiyaparoetiya,’ marī qūñcūti? Bairo cū cañata, cariape ñetñami Dios,” ñibujorāma camasā. Tame, bairopua bairo na cañijē wapa maniña. ⁸ Bairo ñrā yua, atore bairo ñmeñucūrāma: “¿Nopēirā carorije macājērē marī ápericūti? Caroa macājē pñame to átio joroque ñrā, carorije macājē marī caáto ñuña,” ñmeñucūrāma. Na pñame, “Pablo cūa torea bairo buenucūñami,” ñi bñspaiyama. Camasā yure na catāgoñaro boetiri, torea bairo ñi bñspainucūñama. Bairo na cañbñspairije wapa Dios pñame roro popiye na baio joroque na átigumi.

Todos somos culpables

⁹ ¿Tame, dope to baimiñati? Marī, judío majā, aperā netōjāñuro caroarā cañurā majū marī ñaniñati? ¡Marī baietiya tame yura! Bairi marī, judío majā, aperā judío majā cañmerā nipetiro camasā rorije caña jeto marī ñaniña. Toresa bairo yu cūa yu quetibñjñucūña. ¹⁰ Tirāmñpua cūärē atore bairo í woatuyupa Dios ya tutipu:

“¡Ni jīcāñ ūcū camasocu cañuñ caroaro cariape caáchumáci!

11 Ni jīcā ūcā caroaro catāgomasī mācāmi.

Ni jīcā ūcā Diore bori cārē camacā ūcāmi.

12 Nipetiro camasā Dios yaye caroa quetire jānarī ricaati quetibūjūrique pūamerē tūgoūsarā átiyama.

Caroa wāme ūnierē besemasītī ūtūgoūnamawijacoayama.

Bairi, jni jīcā ūcā camasocā cañuā cariape caáca mācāmi!

13 Na būsūrica, masa ope cayaamani opere bairo niña.

Ti ope cañirījē cañiniwitirorea bairo roro na cabusūrije witinucūñama. Ítopaijāñuñama.

Tunu bairoa ãña nima capūnirōrē bairo, pūnirō na risero mena būsūnucūñama.

14 Roro na cañirījē jūgori aperārē na tūgoña yapapua joroque átinucūñama.

15 Yoaro mee asiari noa ūna na caboenarē jicoquei na pajārenucūñama.

16 Noo na caátópū aperārē roro na tūgoña royetua joroque na átinucūñama.

Tūgoñarīqū ūpaio joroque na átinucūñama.

17 Jīcā majārē bairo yerijōrō ãnimasītīñama.

18 Petoaca ūno Diore cā masīgaetimajūcōñama.

Na cā cañabesepē cārē di rāmū ūno tūgoñagaetiyama,”

Í quetibūjūyupa Dios ya tutipū.

19-20 Atore bairo marī masīñā: Dios pūame Moisés ãnacā jūgori cā caroticūrīqūrē marī judío majārē marī cūñupī. Tiere cā cacūmiatacārē, tiere marī caátipoyomasītī jūgori marī buicatiya. Bairi nipetiro judío majā, judío majā caámerā cā, “Cabuicāna marī ãniña. Dios popiye cā

caátiparā marī ãniña,” marī caímasíparore bairo ī, marī cūñupī Dios Moisés ãnacū cū caroticūrīqūērē. Bairi ni jīcāū ūcūrē Moisés ãnacū cū caroticūrīqūērē caátikeyogamirīcūrē, “Tie mū catágousarije jāgori mū yū netōōgū,” di rāmū ūno ūtīgūmi Dios.

La salvación es por medio de la fe

21-22 Amerē yua, Dios p̄ame ñe ūnie cawapa mánarē bairo marī ãnio joroque cū caátaje quetire marī ïñōñami. Mai, tie queti p̄ame cawāma queti mee niña. Tirūmupha Moisés ãnacūrē, bairi profeta majā cūärē na quetibhūjā jāgoyeticūñupī. Bairo na cawoatucūrīcā tutirip̄ure cabuerā ãnirī atore bairo marī masīña: Moisés ãnacū cū caroticūrīqūērē marī catágousaro jāgori mee, Jesucristo mena marī catágóñatutuarije jāgori roque ñe ūnie cawapa mánarē bairo marī tuao joroque marī átiyami Dios. Nipetiro camasārē jīcārō tāni torea bairo na netōōgūmi cū mena na catágóñatutuarije jāgori. **23** Bairi mariā camasā nipetiro roro caána jeto marī ãniña. Ni jīcāū ūcū Dios cū caborore bairo caátiemuetapeti mácūmi. **24** Bairo caána marī caánimatacāärē, Dios p̄ame camasārē camai ãnirī cū macū Jesucristo cū cariarique jāgori, ñe ūnie cawapa mánarē bairo marī tuao joroque marī ásupi. Ni jīcāärē wapa jēnirīcārō mano tore bairo marī átibojayupi. **25** “Yū macū yucūpāipū cū cariarije jāgori camasā na carorije wapare na yū masiriyobojobagū,” ī tāgoñāñupī Dios. Bairi marī p̄ame tiere masīñī, Jesucristo mena marī catágóñatutuata, caroaro marī ēmuetamasīgarā yua marī cū canetōōrīqūērē. Bairo átiri marī masīñāmi, Dios cañu cū cariape caáchū cū caánajē

cutiere. Bairi tunu tirūm̄p̄ macāāna roro na caátiere īñamicūā, cariapea yerijōrō catāgoñau ãnirī, roro popiye na baio joroque na ápeyupi. **26** Torea bairo ãme cūärē cañuñ cariape cū caānajē cutiere marī masiōcōā niñami. Tore bairo cū caānajē cutiere marī īñonemocōā ninucūñami, Jesucristore catāgoñsarārē ñe ūnie cawapa mánarē bairo na ãnio joroque cū caáticōāninucūrījē jāgori.

27 Bairi marī p̄ame marī majū caroaro marī caátiānie jāgori, “Dios cū cañajoro cañurā marī ãniña,” marī caibotomasípee maniña. Moisés ãnacū cū caátiroticūrīqūē marī caátie jāgori mee caroarā marī ãniña. Jesucristo mena marī catāgoñatutuarije jāgori roque Dios p̄ame, “Cañurā m̄jāā ãniña,” marī ñ masiñami. **28** Bairi yua, atore bairo marī ñ yaparoetaya: “Ni jīcāā ûcū Moisés ãnacū cū caroticūrīqūerē cū caátipecogamirījē jāgori mee, Jesucristo mena cū catāgoñatutuarije jāgori mena roque, ñe ūnie cawapa mācārē bairo qūñaḡumi Dios,” marī ñ masiñna.

29 Bairi Dios p̄ame, ¿judío majā quetiupau jeto cū ãniñati? ¿Aperā judío majā caāmerā nipetiro ati um̄recóo macāāna quetiupau mee m̄jāārā cū ãnicuti? ¡Yura, ati um̄recóo macāāna cūärē nipetiro quetiupau majū niñami! **30** Jīcāāñā niñami camasā quetiupau. Apei maniñami. Cū, jīcāāñā niñami, ñe ūnie carorije wapa mánarē bairo marī ãnio joroque caátimasī, Jesucristo mena marī catāgoñatutuaro jāgori. Tore bairo átinucūñami Dios na rupañre cayisetarotiricarā judío majā, o cayisetarotieno judío majā caāmerā cūñ na caānierē īñapeoricaro mano jīcārō tānia. **31** Bairi

yua, ¿Jesucristo mena marī catāgoñatutuarije jāgori, Moisés ãnacū cā caroticūrīqūē, wapa manorē bairo to tuao joroque marī áticūti? ¡Baietiya bairopua! Jesucristo mena marī catāgoñatutuaro jāgori tie Moisés ãnacū cā caroticūrīqūē caroaro cariape tiere marī átinemomasōjō joroque marī átiya.

4

El ejemplo de Abraham

¹ Āmerē mājāārē yu quetibujupa Abraham ãnacū cā cabairiquere: Mājāā camasīrōrēā bairo cā p̄ame marī judío majā yau caānjāgoricū ãñupī.

² Cariapea Abraham ãnacū caroaro cā caátiānie jāgori Dios p̄ame, “Ñe ūnie cawapa mácūrē bairo mārē ñiñaña,” cā caīrīqūē caāmata, Abraham ãnacū p̄ame, “Yu majū caroaro yu caátiānie jāgori yu netōwū,” ī botiomasibujioricūmi. Baipua, Dios cā caīñajoro tore bairo ī botiomasiētīmicūā, tore bairo ī botiobujioricūmi aperā camasārē. ³ Atore bairo p̄ame ī quetibujuyupa Dios ya tutipu Abraham cā cabairiquere: “Abraham ãnacū p̄ame Dios cā caīrījērē caānorē bairo cariape tāgoyupi. Bairo cā cabairijere ñiarī bero, Dios p̄ame, ‘Ñe ūnie cawapa mácūrē bairo cā ñiñaña,’ ñīupī,” ī quetibujuyupa.

⁴ Ícōñarī mājāārē yu quetibujupa mai: Jīcāū ūcū apeye ūnierē cā capaáta, bairoa wapa mano apeye ūnierē cā jorā mee átinucūñama. Cā capaarije wapa majū cā wapatirā átiyama. ⁵ Baipua, Dios p̄ame paari majārē na cawapatirore bairo mee átinucūñami camasārē. Caroaro na caátie jāgori mee, cā mena na catāgoñatutuarije jāgori, ñe

ūnie cawapa cūgoenarē bairo na īñanucūñami. Tore bairo na netōõnucūñami Dios, camasā na majū na caátie mena na canetōmaslētīmiatacūärē.

6 Tirūmapha macāācū David cūā yu caírōrēā bairo īñupī: “Dios camasā na caátiere īñarī mee, cū mena na catūgoñatutuarijere īñarī, ‘Cañurā ñe ūnie carorije cawapa cūgoena niñama,’ na īnucūñami Dios. Tore bairo cū caírā phame būtioro useaninucūñama,” īñupī David ãnacū cūā. **7** Atore bairo īwoatuyupi Dios ya tutipu:

“Nоа ūna roro na caátiere Dios cū camasiriyobojaricarā useanirī niñama.

8 Tunu bairo, jni ūcārē, ‘Mū carorije wapa yu jēnietigu,’ cū caíphame cūā useanirī niñami!” īwoatuyupi.

9 David ãnacū cū cawoatucūrīqūē phame, ñmarī judío majā jetore marī cū caíquetibujū jūgoyeticūrīqūē to ãniñati? ¿Aperā judío majā caámerā cūärē na cū caíquetibujū jūgoyeticūrīqūē mee mūjāärā to ãniñati? Yura, nipetiropua catūgoñatutuarā, David cū caíquetibujūcūrīqūērēā bairo useanigarāma. Merē torea bairo mūjāärē jāā quetibujupu. Dios phame Abraham, cū mena cū catūgoñatutuaro īñarī, “Cañuū, ñe ūnie cawapa cūgoecure bairo mūrē ñiñaña,” qūññupī.

10 ¿Diwatoapha Dios, “Cañuū niñami,” cū qūññuparī Abrahamārē? ¿Cū rupaū macāätōrē cayisetaricū cū caāno, o cayisetamácū cū caānopua, tore bairo cū qūññuparī? Bairo cū caátirotiparo jūgoyephā tore bairo qūññupī Dios. **11** Bairi Abraham, Dios cū cū caírījērē caānorē bairo cariape cū catūgoro beropu, cū rupaure cū yiseyupa. Tore bairo átirotiyupi Abraham, Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori

cārē ñe ūnie cawapa cāgoecare bairo cā cā cacūrījērē cā camasīparore bairo ī. Tore bairo cabairicā ãnirī Abraham ãnacū p̄ame nipetiro na rupaū cayiserotiena nimirācūā, Dios mena catāgoñatutuarā cūärē na ñicū caānijāgoricā ãñupī. Bairi Dios cāā torea bairo cariape cañurā ñe ūnie cawapa mánarē bairo na ññañami na rupaū cayiserotiena cūärē. ¹² Tunu bairoa marī judío majā marī rupaūre cayisetarotiricarā, Abraham ãnacū cū rupaūre cayisetamácp̄a Dios mena cū catāgoñatutuajāgoricarore bairo Dios mena catāgoñatutuarā majū ñicū cāā ácū baiyami.

La promesa se cumple por medio de la fe

¹³ Mai, Dios p̄ame atore bairo qūññupī Abrahārē: “Mu, bairi mu pārāmerā cūärē ati yepare mujāā yu jogu mujāā caānipa yepa,” qūñ jūgoyupi, Abraham p̄ame caānorē bairo cariape Dios mena cū catāgoñatutuaro jūgori. Cū caroticūrīqūērē caroaro cū caātie jūgori mee, cū mena cū catāgoñatutuarije jūgori roque tore bairo qūññupī Dios. Bairi, “Ñe ūnie cawapa cāgoecare bairo caācū mu ãniña,” qūññupī Dios yua. ¹⁴ Dios p̄ame, “Mujāärē yu juátinemogu,” cū caīcūrīqūērē, Moisés ãnacū cū caroticūrīqūērē caána jetore cū cacūrīqūē caāmata, Dios mena marī catāgoñatutuarije p̄ame wapa manibujioro. Tunu bairoa Abrahārē, “Caroare mu yu jogu,” cū caīrīqūē cāā wapa mani yaparo etabujioricaro. ¹⁵ Bairi nipetiro camasā Moisés ãnacā cū caroticūrīqūērē caátiheyogamirā p̄ame popiye na baio joroque Dios cū caátiparā niñama. Bairop̄a, tie roticūrīqūē camanicōāta, tiere cababotiorā cāā manibujiorāma.

16 Bairi Abraham jāgori nipetiro cā pārāmerā caāniparārē Dios cā caīcūrīqūē caroaro caānicōānipeere īrā, Dios mena camasā na catāgoñatutuacōāno boyo. Bairo īgu ñiñā: Moisés ãnacū cā caroticūrīqūērē caátipeyogamirā jeto meerē, nipetiro Abrahārē bairo Dios mena catāgoñatutuarārē caroare na jogūmi Dios, na cā caīcūrīcārōrē bairo. Bairo bairi Abraham ãnacū p̄ame yua, marī nipetiro Dios mena catāgoñatutuarā ñicū caānacū majū nijāgoyupi.

17 Dios ya tutip̄ cārē atore bairo ī quetib̄j̄ woatuyupa: “Āmerē, m̄rē nipetiro camasā poari ñicārē bairo caācū majū m̄ ãnio joroque m̄ ȳ átiya,” ī quetib̄j̄yupa. Tiere caī p̄ame niñami marī Quetiupā Dios, Abraham ãnacū caroaro cariape cā catāgoñsaricū. Cūā niñami Dios cariacoatana na caānimiatacūārē na yeri catio joroque caācū. Tunu bairo apeye camánajē to caānimiatacūārē, nipetirije caānierē caátiñorīcū niñami.

18 Mai, Abraham p̄ame cabucū ãnirī cā capūnaacuti ȳtea to capeticōāmiatacūārē, Dios cūrē cā caīrīqūērē tāgoñatutua jānaesupi. Dios Abrahārē, “M̄ pārāmerā caāniparā, capārārā nigarāma,” cā cū caīrīqūērē caānorē bairo cariape tiere cā catāgoñatutuarique jāgori nipetiro camasā poari ñicārē bairo caācū majū ãnijāgoyupi. **19** Cabucū cien cāmarī majū merē cacūgoa nimicūā, Abraham p̄ame di rām̄ ūno Dios mena tāgoñatutua jānaesupi. P̄ugarāpua cā n̄amo mena cabutoa ãnirī na cayasipee cārē masiñupī Abraham. Bairi p̄ugarāpua cabutoa ãnirī na capūnaa c̄tipee cāā mañupā.

20 Dios cārē cā caīcūrīqūērē pugani cārō, “Tore bairo ápeimi Dios,” ī tāgoñaesupi. Bairo ī tāgoñaētīrī yua, nemojāñurō roque Dios cūrē cā caīcūrīqūē mena tāgoñatutuanemōñupī. Diore cā basapeoyupi Abraham. **21** “Dios yure cā caīrīcārōrēā bairo átimasípeyocōñāñami,” caroaro ñe ûnie rusaeto ī tāgoñatutuacōñupī. **22** Tore bairo cā catāgoñatutuaro īñarī, Dios p̄ame Abrahārē, “Cañuñ ñe ûnie cawapa cūgoecure bairo cā ñiñaña,” īñupī.

23 Atie Dios, “Cañuñ, ñe ûnie cawapa cūgoecure bairo m̄a ñiñaña,” cā mena cā catāgoñatutuaro jūgori cā caīcūrīqūērē Abraham ãnacā jetore ī quetibujū cūñesupa Dios ya tutip̄ure. **24** Marī cārē cā caípeere tore bairo ī quetibujū woatucūñupā. Bairi marī cārē, “Cañurā, ñe ûnie cawapa cāgoenare bairo m̄ajārē ñiñaña,” marī ī masiñami Dios, cā macā marī Quetiupau Jesucristo cariacoatacā cā caānimiaatacārē cā cacatioricā mena marī catāgoñatutuaro jūgori. **25** Cūñ, marī carorije wapa jūgori yucupāipū riayupi. Bairo cariacoatacā nimicāñ, tunu catiyupi, marī carorije wapa jūgori roro popiye marī cabaibujopee netōñgu.

5

Libres de culpa

1 Bairi marī p̄ame marī carorije wapare cā canetōñbojaricarā ãnirī yua, jīcārōrē bairo Dios mena yerijōrō marī ãniña. Tore bairo marī tuaya yua, marī Quetiupau Jesucristo yucupāipū cā cariarique jūgori. **2** Jesucristo mena marī catāgoñatutuaro jūgori Dios p̄ame cā mena nocārō caroaro majū marī caānajē c̄htianipeere marī

cūñupī. Bairi tore bairo caroaro cariape marī ãnicōā ninucūgarā. Bairi Dios cū caānajē caātie macāājērē marī cū jīcā wāme ūno cacūgoparaā ãnirī marī useanicōā niñā. ³ Apeyera tunu popiye baimirācūā, marī useaniñā. Bairo popiye marī cabairo jāgori nemojāñurō Dios mena marī tāgoñatutuagarā. ⁴ Bairo marī catāgoñatutuaro, Dios p̄ame, “Mujāā, caroaro mujāā ápu,” marī īgāmi. Tiere masīrī yua, marīrē caroaro cū caátipeere tāgoñarī, pairo marī useanicōā nigarā. ⁵ Bairo caroaro marīrē cū caátipeere marī catāgoñā useaninucūrījē p̄ame marī usearitio joroque marī áperiya. Bairi merē Dios p̄ame marī yerip̄ marīrē cū camaicōāninucūrījērē ūne ūsaeto marī masīō joroque átiyami, cū yeri Espíritu Santo marī cū cajoricū jāgori.

⁶ Mai, marī p̄ame roro marī caátie jāgori marī majūā tie wapare marī netōmasīep̄. Bairo marī canetōmasīēto iñarī, Dios cū cañabesejāgoyeticūrīcā rūmu caetaro, Jesucristo p̄ame roque marī carorije wapare netōōḡ riayupi. ⁷ Ni jīcāā ūcū marī mena macāācū, apei cū yaure qūñamairī, “Marē na capajīāparo ūnorēā, yure na pajīāto,” cañmasī mācāmi. Baip̄ua, cū yaue cañuue majū cū caāmata, tore bairo ū masībujoūmi. ⁸ Dios p̄ame roque nocārō majū marī cū cañamairījērē marī masīōñupī, Jesucristo marī cū canetōōrīqūē jāgori. Marīā, roro caátipairā marī caānimiatacūārē, cū p̄ame yucāpāip̄ riacoásúpi, marī carorije wapare netōōḡ.

⁹ Bairi marī p̄ame marī carorije wapare cū canetōōbojaricarā ãnirī āme roquere yua atore bairo nemojāñurō marī ū masīña: “Dios camasārē

că cañabeseri rūmă caāno popiye că caátipară mee marī ãniña,” marī ī masīña, Jesucristo marī netōōgu yuc̄pāipu cū cariarique jāgori. **10** Cajāgoyepare mai, Diore caboena ãnirī că wapanaré bairo marī āmă. Bairo caāna marī caānimiaatacăärē, marī mairī că mena jīcārōrē bairo marī ãnio joroque marī ásupi, că macă că cariarique jāgori. Bairo că caátana ãnirī āme roquere nemojāñurō atore bairo marī ī masīnemoña: “Jesucristo cariacoatacă nimicăā tunu că cacatiriique jāgori, că canetōōpară majū marī ãniña,” marī ī masīña yua. **11** Atie căärē marī ī masīña: Dios mena marī useaniña, marī Quetiupa Jesucristo jāgori. Dios p̄ame că macărē yuc̄pāipu că cariarotiriique jāgori jīcārōrē bairo că mena yeri jōrō marī ãnio joroque ásupi.

Adán y Cristo

12 Jīcăā căūmă ati yepa caānijāgorică Adán cawāmecuca jāgori carorije átaje nijāgoyupa ati yepapure. Bairo carorije átaje caānijāgoro bero yua camasă yasijjāgoyupa. Bairi nipetiro camasă carorije caána ãnirī cayasipară marī ãniña. **13** Mai, camasă Moisés ãnacă că caroticūrīqūérē na cacăgoparo jāgoypa merē carorije macāājērē áticōājāgoyupa ati yepapure. Bairo camasă roro na caátiānimiaatacăärē, Moisés ãnacă că caroticūrīqūérē na cacăgoeto jāgori, că cacūrīqūérē cababotiorărē bairo na ñ̄aesupī Dios. **14** Bairo cabaimiaatacăärē, Adán ãnacă că caānijāgori rāmupai nijāgoató Moisés ãnacă că caāni yuteapă nituetayupa roro caána na cayasirije. Bairāpua, Dios Adárē, “Ti yucă rícare ugaeticōāña,” că

cañcūrīqūerē bairo cañnierē na cabaibotiorije jūgori mee yasiyupa camasā. Adán ãnacā carorijere caátiyūgoricā majū ãñupī. Jesús p̄ame roque caroa macājērē ati yepapā cajeatíyūgoricā majū ãñupī.

15 Bairopuā, Adán roro cā caátaje mena quetibūju cōñamasā mano caroa Dios camasārē cā caátibojarique menarē. Bairo cabaimiatacārē, jīcā ū caūmu roro cā caátiyūgorique jūgori camasā capārā yasiyupa. Apei jīcā ū caūmu Jesucristo jūgori wapa jēnirīcārō mano Dios camasārē cā caátibojarique pairo netōrō cañurījē nijūgoyupa. Nocārō camasā capārārē caroaro cā caátippee nijūgoyupa. **16** Bairo cabaimiatacārē, jīcā ū caūmu roro cā caátaje mena quetibūju cōñamasā mano caroa Dios camasārē cā caátibojarique menarē. Bairo cabaimiatacārē, Adán jīcā ū caūmu caānijūgoricā jīcā wāmea Diore roro cā cabaibotiorique jūgori nipetiro camasā carorije cawapa cāgorā jeto tuayama. Bairo na catuamiatacārē, camasārē na ñāmairī ñe ūnie cawapa cāgoenarē bairo na ñāñami Dios nipetiro cā mena catāgoñatutuari majārē, capee wāme majū cārē cabaibotioricarā na caānimiatacārē. **17** Mai, jīcā ū caūmu roro cā caáticūjūgorique jūgori nipetiro camasā mena ãnicō ãñupā baiyasirique. Bairo caāna ãnirī nemojā ñurō atore bairo marī ī masīña: “Dios nipetiro camasārē nocārō pairo na ñāmairī wapa jēnirīcārō mano, ‘Caroarā ñe ūnie cabuicāperārē bairo mājā ñiñāna,’ cā cañrīcārā p̄ame umārecóopā caroaro majū ãnicō ñinucūgarāma Jesucristo jīcā ū jūgori,” marī ī masīña.

18 Bairi Adán roro cã caátaje jãgori nipetiro camasã cabuicñarẽ bairo na tuao joroque ásupi. Jesucristo pñame roque caroaro cariape ách, cã cariarique mena nipetiro cabuimánarẽ bairo tua-masíçõã ninucüñama. **19** Bairo ïgña niña: Jícañã caãmu Diore cã cabaibotiorique jãgori capãärã camasãrẽ rorije caánarẽ bairo na ïñañami Dios. Apei pñame roque Diore cã catãgoñsarique jãgori capãärã camasãrẽ caroarã ñe ùnie cawapa mánarẽ bairo na ïñañami Dios.

20 Apeyera tunu Moisés ãnacã mena cñupí Dios cã caroticñqñerẽ, nipetiro camasã tocãnaçã wãme roro na caátiere na camasíparore bairo ï. Bairo tie cã cacñrñqñerẽ masñmirãcã, nemojãñurõ carorije macãajérẽ átinemocñupã. Bairo camasã na cabaimiatacãärẽ, Dios pñame nemojãñurõ na ïñamainemocõã jãgoyecñsupi. **21** Roro marĩ caátie wapa jãgori marĩa nipetiro camasã cabaiyasiparã jeto marĩ ãniña. Bairo cabaiyasiparã marĩ caãnimiañatãärẽ, Dios pñame caroaro marĩ cã caátiie jãgori caroarã ñe ùnie cawapa cãgoenarẽ bairo marĩ ãnio joroque ásupi. Bairo átiri yua, yeri pñna capetietie cãärẽ marĩ joyupi marĩ Quetiupau Jesucristo jãgori.

6

Muertos respecto al pecado pero vivos en Cristo

1 Bairi yua, yu cañatajere tãgori bero, ¿dope marĩ caáto to ñucuti? “Dios pñame nemojãñurõ marĩ qññamaiáto,” ïrã, ¿nemojãñurõ carorije macãajérẽ marĩ átinemocõacuti? **2** Tore bairo marĩ áperigarã. Merẽ marĩa, roro átiãnjérẽ cajãnamajñcõärñcãrã marĩ ãniña. Bairo caãna ãnirñ, ¿dope bairo tunu

carorije macājērē marī átiāninemobujocati? ³ ¿Atore bairo mūjāā masīētīñati? Mūjāā masīrā. Mūjāā pūame Jesucristo yarā ãnigarā na mūjāā cabautiza rotirica rāmu caāno atore bairo mūjāā tuayupa: Jesucristo yucupāipū cariaricure bairo caāna mūjāā tuayupa, Dios cā caīñajoro. ⁴ Bairi mūjāārē na cabautizari rāmu Jesucristo mena cayaecoricarārē bairo baimirācāā, tunu cā mena Dios cā cacatioricarārē bairo mūjāā baiyupa. Bairo cā mena cacatiricarārē bairo caāna ãnirī caroarā cawāma yericuna mūjāā tuayupa yua. Tore bairo marī ásupi cā macārē Dios nocārō caroaro cā caátimasīrījē jūgori.

⁵ Jesucristo mena marī caānicōāmata, cariapea cariaricupū nimicūā, tunu cā cacatiricarore a bairo marī cāā cacatinemoparā marī ãnigarā. ⁶ Bairi, bairo marī masīña: Marīā, cajāgoyepure roro marī caátiānimirīqūērē Jesucristo cā cariarique jūgori yucupāipū papuaturericarore bairo baiyupa Dios cā caīñajoro. Dios pūame ati rupaū mena roro camasā na caátiānigarije to yasio joroque ī, bairo ásupi Jesús. Bairi ámerē roro átiānajērē caēñotamasīñarē bairo marī baietiya. ⁷ Ni jīcāā ūcū baiyasiri bero, cā rupaū roro caátingamirīqūērē átinemoētīñami.

⁸ Bairi, bairo marī ī tūgoñacōā niña: Jesucristo mena cariaricarārē bairo caāna ãnirī, cā caátore bairo marī átigarā. Cariaricū nimicūā catitunurī umurecōopū cā caátatore bairo marī cāā riamirācāā tunu catitunurī umurecōopū marī ágarā. ⁹ Tunu atore bairo marī masīñemona: Jesucristo riari bero catitunurī umurecōopū ácū pugani cārō tunu rianemoetigūmi. Di rāmu ūno

riarique cã ñemetaeto. ¹⁰ Jicãnia riajãnañupí, marí carorije wapare netõogu. Ñameré yua, catiri bero Dios mena caroaro ãnicõã ninucûñami. ¹¹ Bairi ñameré yua, mûjää pñame tirãmupu roro mûjää caátiñajérë cacumajúcõärícárärë bairo tûgoñaña. Cariacoatana ãnana carorijere na caátimasñétôrëa bairo mûjää cûa tiere tûgoñasanemoeticõãña. Jesucristo mena caâna ãnirí, mûjää caátiñipeere Dios cã caborore bairo jeto átiñicõãña.

¹² Bairo bairi yua, mûjää pñame ati rupañ butioro roro mûjää caátiñanucûrîjérë mûjää majûrë átijíñatirotieticõãña. Roro marí rupañ caátiñanucûrîjérë tûgoñaenarë bairo tiere tûgoñanetõcõãña. ¹³ Marí cañaríjë, marí cabusurije nipetirije marí rupañ macâjë mena roro marí áperigarã. Bairo roro átajere átato ñenorëa, Dios cã caborore bairo caroa macâjë pñamerë marí átiñigarã. Riacoati tunu cacatiricarärë bairo caroa macâjérë marí áticõã ninucûgarã. ¹⁴ Bairo yua, ñameré roro átiñajé mûjää catûgoñaríjë mûjää netõnucâetígaro. Ñameré yua, Moisés ãnacü cã caroticûrîqûérë carotiecocõãna mee mûjää ãniñã. Dios pñame roque mûjäärë mairí, caroaro mûjää rotiyami mûjää yeripu. Bairo cã mena mûjää caânoi, carorije átaje mûjäärë ñemetaetiya.

Un ejemplo tomado de la esclavitud

¹⁵ Bairi yua, yu cañatajere tûgori bero, ¿dope marí caáto to ñucuti? ¿Moisés ãnacü cã caroticûrîqûérë carotiecocõãna mee, Dios yayere cañroarã ãnirí carorije macâjérë marí átinemocõanicuti? Tore bairo marí áperigarã. ¹⁶ Caroaro mûjää masñña merë atiere: Mûjää pñame apei cã carotirore

bairo mujãã caáticõãmata, cãrẽ capaabojacoteri majã majũ jãärã mujãã baiya. Cã, mujãã quetiupahre bairo tuau baiyami. Torea bairo carori wãmerẽ mujãã caáticõãmata, tie carorijere caátirotiecocotenucrã majũ mujãã tuaya. Dios cã carotirore bairo marã caáticõãmata roque, cãrẽ capaacoterãrẽ bairo marã ãnigarã. Bairo cã carotirore bairo ána carorijere átato mano marã ãnigarã.

17-18 Mai, mujãã puame cajãgoyepahre carorijere áticõã ninucûrã tiere caëñotamasñena majûrẽ bairo mujãã baiyupa. Cabaimiricãrã ãmerẽ yua aperã Jesucristo yaye quetire mujãã na caquetibujuro tãgori, mujãã yeripu tiere mujãã tãgosajãgoyupa. Bairi Jesucristo jãgori roro átajere caëñotamasñrã ãnirã caroa macããjẽ majûrẽ mujãã átiãnicõã jãgoyupa. Bairo mujãã caãnajẽ catiere tãgoñarã, yu puame Diore, “Muñujãñuña,” cã ñinucûña.

19 (Bairãpua mai, catãgoñatutuawépueña mujãã caãnoi, camasã na cabairijere ïcõñarã mujãã yu quetibujaya.) Mujãã puame cajãgoyepahre mujãã cañarãjẽ, mujãã cabusuriye nipetirije mujãã rupau macããjẽ mena roro átiãnajérẽ mujãã átiãñupã. Bairo roro átajere átato ñnoreã, ãme roque Dios cã caborore bairo caroa macããjẽ puamerẽ átiãña. “Cã mena caãnimajãcõãrã ãnirã nemojãñurõ cã caborore bairo marã átigarã,” ï tãgoñarã caroaro áticõã ninucûña.

20 Mai mujãã, cajãgoyepahre roro caáticõãna ãnirã tie carorijere caácticotenucrã majũ mujãã ãñupã. Bairo caãna ãnirã ñe ñnie caroa macããjérẽ mujãã átiga tãgoñamasñesupa.

21 ¿Cajãgoyepahre roro mujãã caátiãnajẽ mena ñe ñnie caroare mujãã

bócar? Mujáa bócaesupa. Tiere túgoñamasírí
yua, ámere mujáa bobotúgoñaña. Roro mujáa
caátaje wapa peero yasiricaropu roro mujáa
baibujioyupa. 22 Bairo baibujiomirácáã, ámere
yua roro mujáa caátiganucúríjéré êñotamasírí,
Dios cá caátirotirore bairo caroa macáaje puamere
mujáa átijúgoyupa. Tie roque wapacutiya mujáaré.
Bairi nemojáñuró cá caborore bairo mujáa
caápata, cá caátiñirotirijere caána majú mujáa
tuaya. Bairo mujáa caáticóñinucúata yua, yeri
capetieti púnaré mujáa jogúmi Dios. 23 Bairi roro
camasa caátipairá na yaye wapa peeropu caápára
niñama. Dios maríré cá cajorije puame roque yeri
capetietie niña. Jesucristo marí quetiupu júgori
wapa jénirícáró mano tiere marí joyami.

7

Un ejemplo tomado del matrimonio

¹ Yę yară, yę bairărë bairo caăna, Moisés ãnacă că caroticürıqüerë măjăä masăña. Tie puame ati yepapę mai mară cacatiăno, marirë tutuaro rotirore bairo mară átiya. Mară cariaro bero roque, tiere carotiecoena mară tuacăña yua.
² Mai, ūcōñară măjăä yę quetibęjüpă: Jicăd ūcō camanapucuco, cawämöjiyarico cō caämata, Moisés ãnacă că caroticürıqüe caïquetibęjuro jăgori cō manapure cō capitiro maniña. Cō manapę că cariaro bero roquere yua, na cawämöjiyamirıqüe peticoaya. Bairi yua, Moisés ãnacă, "Mę manapure că pitieticăña," că caïroticürıqüerë carotiecocăñcō mee tuayamo. ³ Bairi tunu cō manapę că caca-timiatacăärë, apei caämę mena cō caämata, roro

áco átiyamo. Moisés ãnacũ cã caroticûrîqûérẽ cababotiore bairo baiyamo. Bairo caâcõ nimiocãã, cõ manapu cã cariacoapata roque, Moisés ãnacã, “Mã manapure cã pitieticôãña,” cã caïroticûrîqûérẽ carotiecocõãcõ mee tuayamo. Bairi apei caãmã mena wãmojiyari cõ caãmata, carorije áco mee átiyamo.

⁴ Yã yarã, yã bairãrẽ bairo caãna torea bairo mÃjãã cãã Jesucristo cã cararique jãgori ãmerẽ yua Moisés ãnacã cã caroticûrîqûérẽ carotiecocõãna mee mÃjãã ãniñã. Bairi jÃcãõ cõ manapu cã cariaro bero apeire camanapuçucore bairo catuarã ãnirã, apei yarã majã mÃjãã tuaya yua. Bairi mÃjãã ãmerẽ Jesucristo cariacoamiricã tunu cacatirichã yarã majã roque mÃjãã ãniñã. Bairo caãna ãnirã caroa átaje tocãncacã wãmerẽ mÃjãã átiãnigarã. ⁵ Cajãgoyepure mai marã cajesorije ûnie carorijere marã ïñiaugaripeanucûwã. Bairo caññiaugaripearã ãnirã Moisés ãnacã cã caroticûrîqûérẽ tãgori bero tie roticûrîqûérẽ marã baibotiojãgowu. Bairo tieré cabaibotiorã ãnirã nemojãñurõ tutuaro carorijere marã ápu. Bairo carorijere ána yua, peeropu cayasiráná majürẽ bairo marã baimiwã. ⁶ Cajãgoyepure Moisés ãnacã cã caroticûrîqûérẽ carotiecorã majã marã ãnimiwã. Âme roquere yua, Jesucristo mena ãnirã tie rotiriquire carotiecorã mee marã ãniñã. Bairo caãna ãnirã Dios cã caborore bairo caroa macãâjê pãamerẽ marã átiãnjãgomasñã, Dios, Espíritu Santore marã yeripu cã cajoro jãgori. Bairo Moisés ãnacã cã cawoaturiquere marã catãgousaro jãgori mee, cawãma yeri marã cacãgoro jãgori roque Dios cã

caborore bairo marī átiānimasīñā.

El pecado que está en mí.

⁷ Bairi Moisés ãnacă că caátiroticūrīqūē, “Carorije niña,” ¿marī īrāati? Bairo marī īetīgarā. Tie rotiriique camanicōāta, “Yua, carorije caácă yu ãniña,” marī tocānacăupua marī ī tūgoñā masīētībujioricarā. Mai, jīcā wāme roticūrīqūē macājērē yu quetibujupa: “Aperā yayere ñāugaripeaeticōāña,” ī quetibujuya. Tie roticūrīqūē camanicōāta, “Ñāugaripearique, carorije niña,” marī ī masīētībujioricarā. ⁸ Bairi Moisés ãnacă că caroticūrīqūē caāno jūgori yua, marī rupaupu rorije marī caátigarije caānie püame tocānacă wāme roro átajere nemojāñurō marī átinemo joroque baiyupa. Tie roticūrīqūē camanicōāta roque, carorije püame camanierē bairo tuabujioro. ⁹ Mai, roticūrīqūērē masīēcüpă yu caāna yuteare cacatimajūrē bairo yu ãnimiwă. Cabero tie roticūrīqūērē yu camasīrō bero yu rupaupu rorije yu caátigarije caānie püame ãninemoñupă. ¹⁰ Bairo caátiecoă ãnirī peeropu yu cayasipeere merē yu masīwă. Bairi tie rotiriique jūgori camasārē Dios mena caroaro na catuabujioparo ūnorēă, yu püamerē carorije wapa cacāgoare bairo yu tuao joroque yu ápu. ¹¹ Yü majū yu tūgoñā mawijiayupa. “Moisés ãnacă că caroticūrīqūērē yu átipecyocōāgă,” ī tūgoñamicăă, yu rupaupu rorije yu caátigarije caānie jūgori tiere yu átipecyomasīēpă. Bairo átipecyomasīētīrī, carorije cawapacăupu peeropu cayasipaure bairo yu tuamiñupă.

12 Bairi atore bairo marī ī yaparoya Moisés ãnacū cū caroticūrīqūrē: Tie cañurījē majū niña bairopħa. Tocānacā wāme roticūrīqūrē caroaro cariape quetibujurique cañurījē niña. **13** Toroquere Moisés ãnacū cū caroticūrīqūrē cañurījē nimirōcāā, Ɂnopērō tie jāgori marīrē carorije cabuicunarē bairo marī tuao joroque to ásupari? Tie jāgori mee tore bairo marī baiwħ. Marī carorije jāgori carorije wapacunarē bairo marī tuao joroque marī ápu. Bairo bairi tie rotirique caroa macāājērē masīrī bero yua, roro marī rupaure caátiganucūrījē pħamerē, “Tie carorije átaje majū niña,” marī ī tāgoñamasījħġowħ. Bairo ī tāgoñamasīrī, peeropħa cayasicoabujorarē bairo marī caānajē cutie cūārē marī masīwħ.

14 Bairi atore bairo marī masīñā: Moisés ãnacū cū caroticūrīqūrē pħame Dios cārē cū caquetibujucūrīqūrē majū niña. Bairi cañurījē majū niña. Yħu rupaupħ rorije yħu caátigarije cacūgou ãnirī yħu pħame roque carorije macāājērē caáticōāninucūn yħu ãniña. **15** Yħa, yħu caátigarije caroa ûnierē yħu áperinucūnha. Apeye carorije caátiamañipee ûnie pħame roquere yħu átinucūnha. Bairo yħu caátinucūrījērē dope bairo ñi masīetīnha. ɁDopērī tore bairo yħu átibaucti? **16** Yħu caátigaetie pħamerē ácu, atore bairo yħu masīñā: “Moisés ãnacū cū caroticūrīqūrē cañurījē niña,” ñi masīñā. **17** Bairi āmerē yħu majū tie carorijere yħu áperiya. Yħu yeri yħu catāgoñarījēpħ carorije macāājē átaje nicōānha. Tie pħame roro yħu átiāninucūn joroque yħu átiya. **18** Bairi caroa macāājērē átigamicūn, yħu átijħātietiha. Bairo átijħātietiha atore bairo ñi masīñā: Yħu rupaupħ mena roro yħu caátigarijere yħu caápata,

petoaca ūno caroa macāājē manimajūcōāñā. **19** Yūa, yū caátigarije caroa ūnierē yū áperiya. Apeye yū caátigaetie pūame roquere yū átinucūñā. **20** Yū caátigaetie pūamerē ácū, atore bairo yū masīñā: Yū majū tie carorijere yū áperiya. Yū yeri yū catūgoñarījēpū carorije macāājē átaje nicōāñā. Tie pūame roro yū átiāninucūð joroque átiya.

21 Atore bairo jeto yū baicōā ninucūñā: Caroa macāājērē átiganucūmicāā, rorije átaje pūame jetore yū áticōā ninucūñā. Carorije pūame yū ãnijūgoyecatínucūñā. **22** Yū majūpūa, Dios cū caroticūrīqūérē yū bomajūcōāmiñā. **23** Bairi atiere yū masīñā: Yū catūgoñarījē mena caroa macāājērē yū átigamiñā. Bairo yū caátigamiatacūärē, yūpūre niñā caroaro yū caátigatūgoñarījērē eñotarore bairo yūre caátinucūrījē. Bairi yū majū rupaū mena carorijere tutuaro yū átiganucūñā. Bairo yūpūre caāno jūgori carorijere yū átijānamasíétīñā.

24 Bairo carorije macāājērē caáiticōāninucūñāñirī, ¡butioro roro yū tūgoñarīqūē paiya! Peero caäpetietopū caápáu yū ãniñā. ¡Tame, roro majū yū tāmūocupū! Bairi, ¿ni ûcū majū carorije yū rupaupū cacūgoū yū caānie wapare yū cū netōōbujiocutí? **25** Dios pūame Jesucristo mena yū catūgoñatutuaro jūgori, yū carorije wapare yū netōōgūmi. Bairo cū caátipeere tūgoñarī, “Mū ñujāñuña,” cū ñinucūñā. Bairi atore bairo ñi yaparoya yū cabairijere: Dios cū caroticūrīqūérē, cū cabororea bairo yū caátipea niñā. Baimicāā, yūa, ati rupaū caācū ãnirī roro átaje yūpūre caāno jūgori carorije yū caátipee cūā ãno bairopūa.

8

La vida conforme al Espíritu de Dios

¹ Bairi Dios p̄ame noa ūna Jesucristo mena caānarē, “Mujāā buicutiya,” di r̄um̄ ūno na īreetigumi. ² Jesucristo jāgori Espíritu Santo cawāma yeri catiriquere cajō p̄ame roro marī caátaje wapare cabuic̄perārē bairo marī ānio joroque marī ásupi. Tunu bairoa peerop̄ marī cayasirábujopee cūārē marī netōōñup̄. ³ Marīā, rorije caátiāninucūrā marī caāno jāgori, Moisés ānacū cū caroticūrīqūrē marī caátipeyomasīpee mañupā. Tie roticūrīqūrē jāgori marī carorije wapare marī canetōmasītīmiatacūārē, Dios p̄ame roque marī carorije wapare netōōḡ, cū macūrē ati yepap̄ cū joyupi. Cū macū p̄ame marī roro caátipairā marī carupauc̄torea bairo ati rupā cacūgō āñup̄. Ti rupā mena riari marī carorije wapa caānierē merē reepeyocōāñup̄. ⁴ Tore bairo marī ásupi Dios, cū camasīōrījē jāgori marī p̄ame cū carotirore bairo marī caátipeyomasīparore bairo ī. Bairi marīā, āmerē yua ati rupā mena roro marī caátiāniganucūrōrē bairo marī átiāmerīgarā. Espíritu Santo cū caátirotirore bairo jeto roque caátiāniparā majū marī āniña.

⁵ Tocānacāāp̄a camasā ati rupā mena roro caátinucūrā p̄ame, ti rupā roro na caátie jetore átiāniganucūñama. Aperā, Espíritu Santo cū carotirore bairo caátinucūrā roque, cū caborije cañurījē p̄amerē átiāniganucūñama. ⁶ Noa ūna ati rupā mena roro caátiāninucūrā p̄ame tore bairo na caáticōāninucūdata, peero yasiricarop̄ ágarāma. Aperā, Espíritu Santo cū caborije cañurījē ūnie

p^uamerē caátiāninucūrā roque tocānacā rāmuā Dios mena yerijōrō ãnicōā ninucūgarāma. ⁷ Noa ūna ati rupa^u mena roro caátiāniganucūrā p^uame Dios c^ū carotirore bairo átijātimasīgaetiyyama. Bairi Dios pesuare bairo caāna majū tuayama. ⁸ Bairi tore bairo ati rupa^u mena roro caátiāninucūrā p^uame di rāmu ūno Dios c^ū caīñajesorije ūnierē áperimajūcōāñama c^ū caīñajoro.

⁹ M^ujāā roque ãmerē, na rupa^u caborore bairo caátiāninucūrā na caátiāninucūrōrē bairo m^ujāā átiāmerīñā. Espíritu Santo c^ū camasīrījē jūgori roque c^ū caátirotirore bairo jeto m^ujāā átiāninucūñā. Tore bairo m^ujāā átiāninucūgarā, caānorē bairo Espíritu Santo Dios Yeri majū m^ujāā yerip^u c^ū caāmata. Tunu bairoa Jesucristo c^ū cajo^u Espíritu Santo majūrē ni ūc^ū c^ū yerip^u cacūgoec^u p^uame Jesucristo ya^u mee niñami. ¹⁰ Ati rupa^u, roro marī caátinucūrī rupa^u p^uame caboapa rupa^u niñā. Bairo caboapa rupa^u caānimiatac^ūärē, Jesucristo marīp^ure c^ū caāmata, Dios p^uame cañurā ñe ūnie cawapa mánarē bairo marī ãnio joroque átiyami. Bairi marī rupa^u caboamiatac^ūärē, marī yeri p^uame um^urecóop^u caticōā ninucūgaro. ¹¹ Dios Yeri Espíritu Santo, Jesucristo cariaric^up^ure tunu c^ū catio joroque caáta^u p^uame marīp^ure c^ū caāmata, marī rupa^u cayasiro bero tunu ti rupa^ure catio joroque átig^umi. Espíritu Santo marīp^ure c^ū caānoi, c^ū camasīrījē mena tore bairo marī átig^umi.

¹² Bairi y^u yarā, y^u bairārē bairo caāna, marī yerip^u Espíritu Santo c^ū caāno jūgori ati rupa^u mena roro marī caátiāganucūrījērē áperirotiya. Espíritu Santo c^ū carotirore bairo

p̄ame roque átirotiya. **13** Ati rupaₘ mena roro m̄jāā caátiaganucūata, peeropₘ m̄jāā yasigarā. Baimirācāā, tie carorijere Espíritu Santo cā camasīrījē j̄gori m̄jāā caátijsnaata roque, m̄jāā caticōā ninucūgarā.

14 Nipetiro Espíritu Santo cā camasīrījē j̄gori cā carotirore bairo caátijsarā p̄ame Dios p̄unaa majū niñama. **15** Dios, Espíritu Santore marī cā cajoroi, paacoteri majā na quetiupahre cauwirā na cabairore bairo marī baietya. Dios p̄ame marīrē cā p̄unaa marī ānio joroque átigayami. Cā, Espíritu Santo marī cā cajugomasīrījē j̄gori marī Pacₘ Diore, “Caacₘ,” cariape cā marī ī masīña. **16** Espíritu Santo p̄ame marī yeri marī catāgoñarījēpₘ, “Dios p̄unaa majū marī āniña,” marī ī tāgoñao joroque átiyami. **17** Bairo cā p̄unaa caāna ānirī Dios, cā p̄unaarē, “Caroare m̄jāā yₘ jogₘ,” nipetiro cā caírīcārōrē bairo marī cāgopeyogarā. Jesucristo j̄gori tiere marī cāgogarā. Jesucristo cā carotirore bairo marī caátie j̄gori marīrē roro na caápata, cā mena um̄recōopₘ caroaro caānopₘ caroaro marī ānicōā ninucūgarā.

La gloria que ha de venir

18 Ati yepapₘ āna, roro popiye marī cabainucūrījē mena quetibahjₘ cōñamasīā mano um̄recōo caroaro caānopₘ caroare Dios marī cā cajopee menarē. Bairo ati yepapₘ roro popiye baimirācāā, cabero caroaro majū marī ānicōā ninucūgarā Jesucristo mena yua. **19** Nipetirije ati um̄recōo macāājē Dios cā caqūenorīqūē p̄ame camasā pajutiricaro mano apeye ūnierē na cacoterore

bairo cotero baiya. “Ánoa yá púnaa niñama,” Dios cã caípa rãmã caetaparore cotero baiya. **20-21** Cañijágoropá Dios cã caqüénoríqüé nipe-tirije caroa cañurijé ánjúgoyupa. Cabero ati yepa macáajé roye tuapeticoasupa. Ati yepa to majúá roye tuaesupa. Adán cã cabaibotrijere ñíñari, Dios püame roque nipe-tirije to roye tuao joroque ásupi. Bairi nipe-tirije ati yepa macáajé cayasipee majú tuayupa. Bairo cayasipee cañimiatacúäré, caberopá Dios püame tiere caroaro wasoagümi tunu. Bairo ti rãmã caetaro cã púnaaré cawáma rupaü cã cawasoaparorea bairo ati umürecóo macáajé cã caqüénoríqüé cúäré cawáma jeto wasoacóagümi. Bairo cã caáto, tirúmupá cã caátijágoricarore bairo caroaro nigaró tunu. Pugani roye tuaetigaro yua.

22 Bairi atore bairo marí masíñá: Ati umürecóo macáajé nipe-tirije Dios cã caqüénoríqüé püame, jícaõ caromio púnaa cútigo popiye cõ canetöröré bairo tie cãã roro popiye netörö baiya. **23** Tie ati umürecóo macáajé jeto mee roro popiye netörö baiya. Marí cãã torea bairo popiye marí bainucúñá. Bairo caána nimirácúã, meré cañijágoro Espíritu Santore Dios cã cajoricarã majú marí ániña. Popiye netörö marí ánicoteya mai ape rupaü, rorije cacágoeti rupaüre, marí, cã púnaaré cã caírícáröré bairo Dios cã cawasoaparo júgoye. **24** Jesucristo mena marí catágoñatutuaro júgori marí netööñupí Dios. Bairi caberopá marí rupaüre cã cawasoapeere cañoré bairo cariape marí tágóñatutuacoteya. Ni jícaã ücã dise ünie cã cacoteriquere meré cã cañáata, tiere cotonemoetiyami. Marí cañaríqüépá caámata,

dope bairo merē ññarñqñéphre cotemasñā mano.
25 Bairi marñ caññaetiere mai cacoterñ ãnirñ tiere pajutiricaro mano marñ cacotetñgoñarñ ñuñña.

26 Marñ pñame Diore caroaro cariape cañnorë bairo cã marñ jénimasñ peyoetinucñña. Bairo cajéniyomasñena marñ cañnoi, Espíritu Santo pñame marñ juátinemonucññami. Bairi marñ caátiñipeere marñ jénibojayami cã yaye bñshrique mena. Tie bñshrique pñame camasñ bñshrique mena cabusñjéñomasñā manie niña. **27** Dios pñame roque marñ yeri marñ catñgoñarñjérñ caññabesemasñ ãnirñ Espíritu Santo marñ cã cajéñibojarijere cariape tñgomasññami. Dios cã caborore bairo Espíritu Santo pñame, marñ, cã yarärñ marñ jénibojanucññami.

Más que victoriosos

28 Atore bairo marñ masñña: Nipetiri wãme caroa, o popiye marñ cabainucñpeere marñ cññupñ Dios, marñ, cãrẽ camairã cã caborore bairo caroaro marñ caátiñimasñparore bairo ï. Tore bairo marñ cññupñ Dios marñ, cã cabesericarã, cã cabojñgoricarorea bairo catñgoñsarãrẽ. **29** Dios merẽ cañnjñgoripañpha marñrẽ ññabeseri, “Anoa cañniparã yu pñnaa majñ nigarãma,” ïcñcõññupñ. Cã macã cã cañnierẽ bairo marñ cañnierẽ boø, bairo ïcõã jñgoyupi. Bairi tunu cã macrẽ, nipetiro cã mena catñgoñatutuarã jñgocure bairo cã cañnierẽ boø, bairo ï jñgoyeticñcõññupñ Dios. **30** Cañnjñgoripañpha merẽ cã yarã cã cañniroticarã marñ cañnoi, cã pñnaa cañniparãrẽ marñ beseyupi. Bairo cã cabesericarã marñ cañnoi, “Ñe ñnie cabuimána, cañurã niñama,” marñ ï

ĩñam̄i. Bairo cā caī ĩñarā marī caānoi, caroaro majū cā caānajē c̄utie macāājērē marī cūā jīcā wāme ūnorē marī c̄goo joroque ásupi.

31 Bairo tie caroa queti majūrē tāgoñarī, atore bairo marī tāgoña masñemoña: Dios cā cañamaicoterā marī caānoi, noa ūna aperā marīrē cañaterā nimirācūā, roro marī átiyaparoetiyama.

32 Dios cā macā caānimajūrē cā riaroti joyupi ati yepapure, marī nipetiro marī carorije wapare netōōgu. Marī mairī, “Cū yu joetigu yu macārē,” ẽsupī. Bairo caátacū majū ãnirī nipetirije caroaro marī caānajē c̄utipee cūārē marī jomajūcōāgumi.

33 Dios roque, “Ãnoa ūne ūnie cawapa c̄goena niñama,” marī, cā cabesericarārē marī ū masñam̄i. Bairi ni jīcā ūcū, “Ãnoa, cañuena niñama,” marī ū b̄usujāmasñēcūmi.

34 Mai, atore bairo niñā:

Jesucristo p̄ame yuc̄pāp̄u marī carorije wapare netōōbojaḡu riayupi. Bairo riacoamicūā, tunu nemo catiyupi Dios cā camasñijē jāgori. Bairo catiri bero ãmerē yua, cā pacū cū carotimasñipāu cariape n̄ugōāp̄u ruiiri, marī yaye caānipere jēnibojau átiyami cā pacū Diore. Bairi ni jīcā ūcū,

“Ãnoarē na yaye wapa popiye na baiō joroque na átirotiya,” marī, Dios cā cabesericarārē marī ū b̄usujāmasñēcūmi.

35 Jesucristo marīrē cā

camairijērē ni jīcā ūcū ūnotamasñēcūmi. Tunu bairoa popiye marī cabairije, o marī cañeariti tāgoñarijē, o aperā Jesucristo yarā marī caānie jāgori roro marīrē na caátie to caānimiaatacūārē, Jesucristo p̄ame marīrē maicōā ninucūñam̄i. Tunu bairi marī caaariarije, marī cajutii bopacarije, o cauwiorije watoa marī caānie, o

aperā marīrē na capajīāgarije caānimiaatacārē, Jesucristo p̄ame marī maicōā ninucūñami. ³⁶ Dios yaye quetire woarica tutip̄ cārē atore bairo īña cā yarārē:

“Dios, mu yarā jāā caāno jāgori tocānacā rāmua jārē pajīārīcārō uwioro jāā átinucūñama. Ovejare pajīāgarā, narē pajīārīcārōp̄ na cajeánárē bairo jāā cārē roro jāā átinucūñama,” ī quetib̄uwoatuyupa Dios ya tutip̄.

³⁷ Bairo roro netōrō marī cabairije caānimiaatacārē, marī p̄ame Jesucristo marīrē camai cā cajuátie jāgori roro marī cabainucūrījērē netōnucārījērē netōnucārījērē. ³⁸ Bairi ñe ünie r̄usaeto atore bairo ñi tāgoñanetōcōāgarā. Bairi tunu ángelea majā, wātī yeri pūna quetiuparā cārē marīrē Dios cā camairījērē marī eñotamasíetīñama. Tunu apeye áme caānie, caberop̄ caānipēe cārē marī eñotamasíetīñama. ³⁹ Bairi tunu jōbui umurecōop̄ macājē, caācārōp̄ macājē, nipetirije Dios cā caqūēnorīqūē, marīrē Dios cā camairījērē marī eñotamasíetīñama. Marī Quetiupah Jesucristo yarā marī caānoi, jdi rāmu ñno marī maijānaetinucūḡumi Dios!

9

Dios ha escogido a Israel

¹ Yh, Jesucristore catāgoasañirī mujārē cariape yu quetib̄uuya. Mujāñ ñitoetiya. Tunu bairoa Espíritu Santo yure cariape cā

caquetibujaro jūgori cariape mūjāärē ñiñna. ²⁻³ Yü yarā, yü ya poa macāña judío majā Jesucristore na catāgousaetiere iñarī roro yü tūgoñarīqüē paicōā ninucūcph. Yü yeri yü catāgoñarījēpü roro capūnirōré bairo yü tūgoñanucūcph. Bairo tāgoñarī yua, yü yarā Jesucristore na catāgousaapeere boü, Jesucristo cū camano, peero caāpetietopü yü ágatāgoñaña, bairo na yü cabalbojaro iñarī roro na caátie wapare netōbjorāma ī. ⁴ Na, yü yarā judío majā phame Jesucristore tāgousaetimirācūā, Israel ãnacū pārāmerā, Israel ya poa macāña majū niñama. Bairi naré Dios phame cū pūnaarē bairo cañiparā majū na beseyupi. Bairo na beseri bero yua, nocárō cū catutuarije cū caasiyarije mena natü ãñupī. Bairo na mena ãcū, caroa wāme cū na caátipeere na átirotiyupi. Tunu bairoa Moisés ãnacū cū caroticūrīqüē cawāmecutie cūärē na cūñupī. Tunu bairoa cārē na cañubuepee, caroaro na cū caátipee cūärē na joyupi. ⁵ Na cāä judío majā jāä ñicūjāä ãnana pārāmerā, jāä ya poa macāña majū niñama. Tunu apeyera camasa ya wāme marī catāgoñarō phamata, Jesucristo cāä judío majā yaure bairo buiayupi ati yepaphe. Cāä, niñami ati yepa macāäjē caānie nipetirije Quetiupah. Bairi cūrē marī cabasapeopee niña. Bairoa to baiáto.

⁶ Dios, Israel ya poa macāñnarē caroaro na cū caátigariquere na átipeyoecü mee baiyami. Bairo phame roque niña: Diore na catāgousaetie jūgori nipetiro judío majā Israel pārāmerā nimirācūā, na mena macāña aperā apei pārāmerārē bairo caaña tuayama Dios cū cañajoro. ⁷ Bairi judío majā nipetiro Abraham ãnacū pārāmerā

caāna nimirācūā, cariape cū pārāmerā majū nippetiyama Dios cā cañajoro. Bairi bairo qūññupī Abrahārē Dios: “Pugarā mā capūnaa cūtimiatacūärē, mā macā Isaac jāgori capāärā nigarāma mā pārāmerā caāniparā,” qūññupī.

⁸ Bairo īgaro īñā: Nippetiro Abraham ya poa macāāna cabuiancūrā Dios pūnaa majū mee niñama. Dios Abrahārē, “Caroaro mā yā átigu,” cā caírlqūerē catāgoasarā roque Dios pūnaa niñama. Na ūna roque, Abraham ānacā pārāmerā majū tuayama Dios cā cañajoro. ⁹ Mai, atore bairo āñupā Dios caroaro cā cā caátipee Abrahārē: “Ati yātea ūno caāno ape cāmarē yā caetaro, merē Sara mā nāmo jīcāā macā cūtigomo,” qūñ quetibūjā jāgoyeticūñupī Dios Abrahārē, cā macā cā cabuiapēe macāājērē.

¹⁰ Atie yā caíquetibūjārije jeto mee niñā. Apeye atore bairo īcōñanemorīqūē roque cariape majū niñā: Abraham macā Isaac, bātiri bero, nāmo cūsupi Rebecare. Bairi cō pūnaa jīcānia pugarā cabuiaricarā Isaac jīcāā pūnaa āñupā. ¹¹⁻¹³ Mai, na cabuiaparo jāgoye, caroa, o carorije macāājērē na caátiparo jāgoyepā merē Dios jīcāürē cā besecūcōāñupī. Atore bairo cō īñupī Rebecare: “Cajāgocā caānipāa pūame cā baire capaacoteire bairo nigāmi,” cō īñupī. Tie cō cā caíjāgoyetirique pūame cā ya tutipā caírōrēā bairo cariape īñā: “Jacore mairī cā yā besewā. Apei Esaú pūamerē cā ñiñatewā,” ī quetibūjāya. Tore bairo cā caátajere masīrī, atore bairo cariape marī masīña: “Dios, cā caboro, cā caátigajāgoyetiricarore bairo camasārē na besemasīñami cā caborārē. Dope bairo caroaro na caátiere īñajesori mee na beseyami,” marī ī

masīñā.

14 Tiere masīñi yua, “Toroquere, cariape caácu mee niñami Dios bairo cū caápata,” ¿marī ūrāati? ¡Tore bairo marī i masīñena bairāpua! **15** Atore bairo p̄uame qūññupī Dios Moisere: “Yū camai jetore cū ūniñamaigu,” qūññupī. **16** Bairi atore bairo marī masīñā: Dios, cū majū cū caboro marī camasārē marī bopaca ūñamasīñami. Cū marī camairotiro jāgori mee marī mainucūñami. Tunu bairoa caroaro marī caátie jāgori mee marī maiñami. **17** Tore bairo cū majū cū caborore bairo átiri, atore bairo qūññupī Dios quetiupaū rey Egipto macāācūrē Moisés ãnacū cū caāna yuteapure: “Yū catutuarijere mu mena ūñogu, mūrē quetiupaure bairo mu yū jōwā. Nipetiro camasā, catutuaū yū caānieri na camasīparore bairo ī, tore bairo mu yū ápu,” qūññupī Dios. **18** Bairi Dios camasā noo cū caborārē na ūñamaiñami. Tunu aperā na yeripu catūgousagaena p̄uamerē nemojāñurō catūgousagaena majū na ãnio joroque na átimasīñami.

19 Bairo yū cañijērē tūgorā, atore bairo mujāā ūbujiорā: “Dios, cū majū cū caboro caāno jāgori marī camasā marī caátianipee caēnotamasīñā manie cū caáticūñgoyetiata, ¿dope bairo Dios cū majūñ tunu, ‘Cabuicuna mujāā ãniña,’ cariape marī qūñ masībujiocati? ë masīetibujioumi Dios,” mujāā ë tūgoñabujiorā. **20** Atore bairo ñi quetibujaya mujāārē: Mujāā camasā cabugoro macāāna nimirācūñā, ¿netōõrō caānimajūñ Diore cū mujāā tutiyati? Ríi jotu caqūñenorūcūrē, “¿Dopēñi tore bairiru yū mu weeri?” tiru cañimasīparorea bairo mujāā cūñ ërā mujāā ūñā Diore, tore bairo

majāā cañata. **21** Ríi jotuu caqūēnorī majōcu
puame ríi mena noo cā cabori jotuu ūnierē
qūēnomasīñami. Tie ríi mena jīcāru jotu caroaru
majū qūēnomasīñami. Tie menaina tunu aperu
cabugoro caāniru majū qūēnomasīñami.

22 Torea bairo marī camasā cā caqūēnorīcārārē
cā caboro marī átimasīñami Dios. Baipua, cā puame
roro caánarē cā cañabeseri rāmu caetaparo jūgoye
roro na caátiānerē caroaro yerijōrō mena nācācōā
coteāninucūñami. Ti rāmu caetaro roque popiye na
baio joroque cañuenarē cā caátippee mena cā catu
tuarije, nocārō cā caátimasīrījērē marī nipetiro ca
masārē marī áti ñiocōñagumi. **23** Tunu bairoa marī
cā cañamairā puamerē nocārō caroaro majū cā
caánierē marī camasīrō boyupi. Bairi cajūgoyepua,
yure bairo caroarā cañurā na āmarō ī, marī
besecūjūgoyupi. **24** Bairo marī besei yua, judío
majā jīcārārē, aperā judío majā caāmerā cārē
marī beseyupi. **25** Dios yaye quetire woarica tu
tipu cārē tirūmupu macācā Oseas cawāmecu
puame atore bairo ī woatujūgoyeticūñāñupī judío
majā caāmerārē na cā caátippeere:

“Yu yarā na caāmerīmiatacūärē, yu yarārē bairo na
ñiñagu.

Tunu yu camaietimirīcārārē, yu camairārē bairo
na ñiñagu,” ī woatuyupi Oseas Dios cā
caīrīqūérē.

26 Tunu apewēpu bairo ñemenoña:

“Mujāā yu yarā mee mujāā ãniña,’ Dios na cā
caīrīcā yepapua tunu,

‘Dios cacaticōāninucūñā pūnaa niñama,’ ūecogarāma,”
ī woatuyupi Oseas, Dios judío majā
caāmerārē cā caátippeere.

27-28 Jāā yarāā judío majāā Israel ya poa macāāna na cabaipee p̄amerā atore bairo ī quetib̄j̄ woatujūgoyeticūñāñupī Isaías: “Dios p̄ame yoaro mee na ññabesegumi ati yepa macāāna nipetirore. Cū caíjūgoyeticūñcārōrēā bairo cariape átiḡmi. Bairi Israel p̄āmerā, ria capairiya paputiro macāājē paare bairo capāārā nimirācūā, capāārā mee netōjītātigarāma roro na caátaje wapare,” na ī woatujūgoyetyiyupi Isaías ãnacū. **29** Cū, Isaíana tunu apewēp̄ atore bairo ñnemoñupī mai cajūgoyep̄ure: “Dios ñe ûnie carusaec̄ catutuamajūū p̄ame marī mairī jīcāārā ñnarē cū carugaeticōāta, marī judío majāā marī manibujiorā.

Sodoma, bairi Gomorra macāā macāānarē cū caátatore bairo marī judío majāā cūārē marī repeyocōābujiōric̄mi merē,” ī woatuyupi Isaías ãnacū.

Los judíos y el evangelio

30 Toroquere, ¿dope bairo marī ñcati? Bairo p̄ame niña: Judío majāā caāmerā Dios mena caroaro na caānipeere macāēsupa. Tiere macāēñmirācūā, Jesucristo mena na catāgoñatutuarije jūgori tiere masjūgoyupa. Jesucristore na catāgoñsaro, Dios p̄ame, “Caroarā, ñe ûnie rorije cawapa cūgoena niñama,” ñrī na ññanucūñami. **31** Marī yarāā israelita majāā p̄ame roque Moisés ãnacū cū caroticūñqūérē na catāgoñsaro jūgori Dios mena caroaro ñnigamiñupā. Bairo ñnigamirācūā, tie rotiriquire caroaro átipoyoesupa. Bairi Dios mena caroaro ñnimasñēsupa. **32** ¿Dopēñrā Dios mena caroaro na ñnimasñēsupari? Bairo p̄ame

niña: Jesucristo mena na catügoñatutuarije mena mee, Dios mena caroaro ãnigamiñupã. Na majũ na catügoñatutuarije mena p̄ame roque tore bairo ãnigamiñupã. Bairo Dios cã cajoricã Jesucristo mena catügoñatutuagaena ãnirõ Dios t̄p̄áperigarãma. Bairi ũtâapure carocawanucûrãrẽ bairo tuayama yua. ³³ Tore bairo cariape ï woatuyupa Dios ya tutipã:

“Yu p̄ame Sión cawâmecuti buropã jílcã ũtâarẽ cûrãrẽ bairo jílcã cã yã cûña.

Bairi ni ūcã cárë cã caboeticôäta, tiare carocawaure bairo popiye cã baio joroque cã yã átigã.

Tunu ni ūcã cárë cariape catügoñusañ p̄ame roque di rãmã ūno,

‘Cabugoro majũ cã yã boyupa,’ ï tâgoñá yapapuetigãmi,” ï quetibujãya Dios ya tutipã cãrãrẽ.

10

¹ Bairi yã bairãrẽ bairo caäna, yã p̄ame, yã yarã Israel ya poa macäâna na canetõjâtipeere bãtioro yã boyã. Bairo bori yua, bãtioro Diopure na yã jêni bojanucûña. ² Na p̄ame Dios cã caborore bairo caroaro átiganucûmiñama. Bairo átiga ãninucûmirâcã, na majũ na ya wãme ūnierã átiri, cã caborore bairo átijâtietinucûñama. ³ Bairi, “Dios p̄ame Jesucristo mena marĩ catügoñatutuaro jûgori, ‘Ñe ûnie carorije cawapa cägoena niñama,’ marĩ ï masiñami,” ï tâgoñamasiñetinucûñama. Bairo tâgoñamasiñetirõ yua, na majũ na caátitutuarije mena ñe ûnie cawapa mánarã bairo ãniganucûmiñama. ⁴ Jesucristo ati yepapã etari, marĩ nipetiro camasã

că mena catūgoñatutuarārē, Moisés ānacă că caroticūrīqūrē carotiecocōana meerē bairo caāna marī ānio joroque ásupi, ñe ūnie carorije cawapa căgoenarē bairo marī caānimasīparore bairo ī, Dios că caīñajoro.

⁵ Atore bairo ī woatuyupi Moisés ānacă că caroticūrījērē na catūgoñasarije jūgori canetōparārē: “Ni jīcăă ūcă roticūrīqūē nippetirijere caátipecomasă pūame Dios mena ānicōā ninucūgūmi,” ī woatuyupi. ⁶ Baipħa, apeyerā Jesucristo mena marī catūgoñatutuarije jūgori marī canetōpee pūamerē tāgoñarī, apewēpħ Moisés ānacă că cawoatucūrīqūrē marī tāgoroa mai. Atore bairo ī woatuyupi: “¿Ni ūcă umurecōopħ că wāmuácuati?” ī woatuyupi. Bairo īgħu īñupi: “Jesucristo marī că netōapáro īrā, ¿ni ūcārē umurecōopħ că wāmuárotiri, că marī piiruojoroticati?” īgħu īñupi Moisés. ⁷ Apewēpħ tunu ī woatunemoñupi: “¿Ni ūcă caūcħārī ope cariaricarā na caānopħ că ruiácuati?” Bairo īgħu īñupi: “Jesucristo marī că netōapáro īrā, ¿ni ūcārē ti opepħ că ruiárotiri că marī piiwāmħojoroticati?” īgħu īñupi Moisés. ⁸ Bairopħa, marī cajopee mee niñña. Merē Moisés ānacă că cawoaturicarore bairo niñña: “Merē mujāā masiñha Dios yaye quetire. Bairo mujāā yeripħ tie queti caāno jūgorina, tiere mujāā busnucūnha,” ī woatuyupi. Bairi ni ūcārē marī cajopee mee niñña. Tie quetibħu juriqe Jesucristo mena tāgoñatutuarique macājē quetirea camasārē jāā quetibħu jnucūnha. ⁹ Tie quetibħu juriqe atore bairo ī quetibħu ja cōfriqu tie marī cabusurije mena: “Jesús marī Quetiupħa niñami,” īrī bero tunu, “Jesús că

cariacoamiatacūärē tunu cū catioyupi Dios,” marī yeripʉ marī caítägoñaata, Dios pʉame roro marī caátaje wapare marī netōögʉmi. **10** Bairi marī yeripʉ Jesucristo mena tāgoñatutuari, tunu cū yarā marī caänierē aperärē na marī caquetibʉjhata, Dios pʉame, “Caroarā, ñie ûnie carorije cawapa cūgoena niñama,” marī ī ïñagʉmi. Bairo marī caápata, marī netōjäätigarā roro marī caátaje wapare.

11 Torea bairo ī quetibʉhya Dios ya tutipʉ cūärē: “Ni ûcū cū mena cariape catügoñatutuaʉ pʉame di rãmʉ ûno, ‘Cabugoro majū cū yʉ boyupa,’ ī tāgoña yapapuaetigʉmi,” ī quetibʉhya. **12** Bairi Dios pʉame judío majā, judío majā caämérā cūärē na ïñaricawoetyami. Jícārō tāni caroaro cariape na ïñañami Dios camasärē. Cū, marī Quetiupau, nipetiro Quetiupau jícañā niñami. Bairi cārē cajēnirärē tocānacā wāme caroare netōjääñurō na jomajūcōägʉmi. **13** Dios ya tutipʉ atore bairo ī woatuyupa: “Tocānacāñpua camasā roro na caátaje wapare Dios cū canetōõrō borā, marī Quetiupau wāmerē īrī cū na cajēniata, na netōögʉmi,” ī woatuyupa. **14** Dios yaye quetire caänorē bairo cariape camasā na catügoñaeticōäta, marī Quetiupaure cū jēnimasñēnama. Bairo Jesucristo yaye quetire na catügoeticōäta, cū yaye queti cāärē caänorē bairo cariape tāgoñamasñēnama. Tunu bairoa narē caquetibʉjhārā na camanicōäta, tie Jesucristo yaye quetire dope bairo tāgomasñēnama. **15** Tunu bairoa Dios tocānacāñpua caquetibʉjhārā cū cajoeticōäta, cū yaye quetire camasärē caquetibʉjhparā manibujiorāma. Baipua na joyupi. Dios yaye

woarica tutipu cāärē na caetarijere atore bairo ña: “Aperā marīrē, yeri ñajāō joroque caátie caroa quetire na caquetibujūrætaro ñari butioro marī useaniña,” ñ woatuyupa.

¹⁶ Atie caroa quetire capāärā tāgomirācā, tocānacāpu Israel ya poa macāana tāgousapetietiyama. Isaías ãnacā cā calwoaturicarore bairo niñama: “Dios, jāā Quetiupau, jāā caquetibujūrijere ¿noa ûna tiere na tāgousayati? Jīcāärā ûnaacā jeto tāgousanucūñama,” ñ woatuyupi. ¹⁷ Bairi camasā caroa quetire na catāgousaro jāgori Jesucristo mena catāgoñatutuarā tuanucūñama. Tie caroa queti, Jesucristo yaye majū niña.

¹⁸ Yu puame atiere mujā yu jēniñapā mai: ¿Israel ya poa macāana tie quetire na tāgoesupari? Tāgoricarāma. Dios ya tutipu cāärē atore bairo ñ woatuyupa:

“Dios yaye quetire caquetibujūri majā nipetiropu quetibujūbatoyupa.

Bairi ati yepa nocārō cayoaropu macāana cā tie quetire nipetiropu tāgoyupa,” ñ woatuyupa Dios ya tutipu.

¹⁹ Tunu mujā yu jēniñanemopa: ¿Israel ya poa macāana caroa quetire tāgomirācā, tiere na tāgomasiñesupari? Tāgomasiñicārāma. Tiere quetibujūnemogu, Moisēs ãnacā cā calriqūerē mujā yu quetibujūgu. Atore bairo ñ woatuyupi Moisēs, Dios cā yarārē cā calriqūerē:

“Yu yarā jeto meerē na yu maigu.

Tore bairo aperārē na yu camairō ñari, mujā, yu yarā puame na mujā pesucutigarā.

Na mena mujā asiajāñugarā,” ñ upī.

20 Caberopu tunu Isaías ãnacã israelita majã caãmerãrẽ ïgu, atore bairo ïnemoñupi:

“Noa ūna yure camacãetímiricârã puame merẽ ãmerẽ yu masijãñuñama.

Bairo yure camacãetâna puamerẽ yu camasirijẽrẽ na yu áti ïñowu.”

21 Tunu apewepu Isaías puame israelita majärẽ ïgu, atore bairo í woatuyupi: “Tocãncã rãmu yu wãmorirẽ jewãmuorí na yu cotemiwu, yu yarã yutu na apáro í. Na puame catûgo+sagaena, cabaibotiorã ãnirí yutu atígaema,” í woatuyupi Isaías ãnacã israelita majärẽ Dios cã cañrïqüerẽ.

11

El Israel escogido

1 Bairi ãmerẽ atore bairo mujãã yu jêniñaña: Bairo israelita majã cárẽ cabaibotiorã na caâno jûgori, “Yu ya poa macãâna mee mujãã ãniña ãmerẽ yua,” ¿na quñati? Bairi na í ïñaecumi. Yu cuã, israelita majã yau judío majõcu yu ãniña. Abraham ãnacã pârãmi, bairi Benjamín ya poa macâacã pârãmi majû yu ãniña. **2** Caânjûgoripaupumerẽ Dios israelita majärẽ cu ya poa caâniparârẽ bairo na ïñajûgoyupi. Bairi narẽ, “Yu yarã mee niñama yua,” na í ïñaetíñami ãme cuärẽ. Mujãã masírã profeta Elías ãnacã yaye quetire. Cu puame Diore, “Israelita na carorije wapa buicutiyama,” na í buşujãñupi, Diore jêniâcu. Tiere mujãã masírã. Atore bairo í quetibujuyupa Dios ya tutipu Elías cã cañrïqüe quetire: **3** “Yu Quetiupu, mu yarã profeta majã mu caquetibujujoricarârẽ na pajâreama israelita majã puame. Na pajâreru, waibutoare

peori joemugōjorica mesaari cūārē yasiorepeyocōāāma. Yü jetore yü pajīāētīñama. Bairi yü cūārē yü pajīāgarā yü macāārā átiyama,” qūñupī Elías Diore. ⁴ Bairo cā caīrō tāgomicāā, Dios p̄ame atore bairo qūñupī: “Jīcāārā israelita majā yü boyama bairāpua. Baal cawāmecucu aperā jūgūērē r̄popatuuri mena cā riape etanumurī caīroaetanarē merē jīcā wāmo peti p̄uga pēnirō cānacā mil cārō majū, yü yarā caāniparārē na yü beseyaparoya,” qūñupī Dios Elíare, ī woatuyupa Dios ya tutipu. ⁵ Bairi āme cūārē torea bairo judío majā jīcāārā ūna tuacōāñama Diore catāgoüsari majā. Narē Dios p̄ame na īñamairī na beseyupi. ⁶ Bairi Dios marīrē cā caīñamairījē jūgori marī cā canetōōata, dope bairo marī netōmasīena caroaro marī caátiānie jūgori yua. Caroaro marī caátiānie jūgori marī canetōmasīata, Dios marīrē cā camairīqūē p̄ame cawapa manierē bairo tuabujioro.

⁷ Bairi, ¿dope bairo p̄ame marī īrāati? Atore bairo p̄ame marī ī masīgarā: Israelita majā p̄ame caroaro Dios mena nigamirācāā, na majū na caborore bairo caátiārā ãnirī nippetiro cā mena ãnipetiesupa. Jīcāārā cā cabesericarā roque cā caborore bairo caroaro ãnimasīñupā. Aperā cārē caboenā roquere netōjāñurō caāmoope mána, cā yaye quetire catāgoena majū na tuao joroque ásupi. ⁸ Torea bairo īña Dios ya tutipu cārē: “Dios, cārē catāgoüsagaenarē na yeripu nemojāñurō cā yaye quetire catāgomasīena majū na ãnio joroque na ásupi. Bairi ati r̄umurī cūārē catāgoüsena majū nicōāñama israelita majā mai. Cacaapee cāgorā nimirācāā, caīñenaenarē bairo na

tuaō joroque ásupi. Tunu bairoa cū yaye quetire catāgorā nimirācūā, tiere catāgoena majūrē bairo na ásupi,” ī quetibūjuya Dios ya tutipū cūā. ⁹ David ānacū cūā atore bairo qūññupī Diore:

“Na, israelita majā na cabose rūmū qūñenorī rūmū caāno roro majū átinucūñama.

Bairo roro na caátiere īñarī popiye na baio joroque na mū caáto ñuña.

¹⁰ Cacaapee cāgorā nimirācūā, cañnaenarē bairo na tuaō joroque na ása.

Tunu bairoa popiye na rupaū mena na tāmūo joroque na ása,” īñupī David cū ya tutipū Diore.

La salvación de los no judíos

¹¹ Bairi āmerē mujāā yū jēniñaña: Bairo judío majā Jesucristore na catāgoūsaeto jūgori, ¿nipetiro judío majā na yasipeticoásupari? ¡Yasipetiesupa, bairāpūa! Bairo pūame baiyupa: Judío majā Diore baibotiori na catāgoūsagaetimiatacūärē, aperā judío majā caāmerā pūame Diore tāgoūsari roro na cabairijere netōjātiyupa. Dios pūame na netōōñupī. Bairo na cū canetōōrō īñarā judío majā pūame, “Narē bairo jāā cāärē Dios cū canetōōrō jāā boyā,” na ī tāgoñao joroque ásupi Dios. ¹² Bairo judío majā pūame Diore na catāgoūsaetie jūgori aperā ati umūrecóo macāāna judío majā caāmerā pūamerē caroaro majū na baiyupa. Cabero judío majā tunu Jesucristore na catāgoūsaro bero caāmata roque, ¡netōjāñurō caroaro majū na bainemogaro ati umūrecóo macāāna nipetirore!

¹³ Bairi mai, mujāā judío majā caāmerärē jīcā wāme ūno mujāā yū quetibūjugaya:

Mujāā, judío majā caāmerārē Dios yu cā caquetibujurotijoriquere masīrī, yu paariquere caroaro cariape majū yu átipecoyaga. **14** Bairo mujāārē caroaro yu caquetibujuro, yu yarā yu ya poa macāāna majū p̄ame caroaro mujāā caátiānierē na cañiacōrō yu boyo. Bairo mujāā ñīacōrī yua, na cūā tāgomasībujiōrāma Dios na cā canetōōgarijere. Bairo tāgomasīrī yua, jīcāārā netōjīātibujiorāma na carorije wapare. **15** Judío majā Dios macārē na catāgousaetoi, aperā ati umurecōo macāāna judío majā caāmerā p̄amerē cā mena jīcā yericūnarē bairo caāniparā majū na ásupi. Cabero judío majā p̄ame tunu Jesucristore na catāgousa bero caāmata roque, netōōjāñurō caroaro na bainemogaro. ¡Camasaā cariaricarāpūrē catioricarārē bairo caroaro majū na bainemogaro yua! **16** Í cōñarī quetibujuricaro p̄amata, atore bairo niña: Jīcā pāärē, jīcā cuiaca peenerī, “Dios yaye nigaro,” marī cañatato bero caāmata, carusari cui cāā caroa cui Dios ya cui tuaya, cā cañajoro. Bairi tunu yucu nucōōrē, “Dios yaye nucōō nigaro,” marī cañatato bero caāmata, tii rupu cāā caroa Dios ya rupu majū tuacōāñā. Atore bairo marī cañcōñabueata, Abraham, jāā ñicū ãnacā cāā cañu cāā caroarā cañurā nigarāma, Dios cā cañajoro.

17 Apeyera tunu judío majā p̄ame yucu, olivo cawāmecutii rupu majūrē bairo niñama. Bairo na cabaimiatacāärē, tie rupu jīcā rupuare pajure rericarore bairo jīcāärē na reyupi Dios cārē na catāgousaetie wapa. Mujāā, judío majā caāmerā p̄ame macāñucā macāācā olivo rupuare bairo

mujāā āniñā. Bairo caāna mujāā caānimiatacāārē, Jesucristo mena mujāā catāgoasarije jāgori, pataaneatíri tunu olivoa majūpua tii rāpuaare na capataaworicaropua mujāā pāamerē wasoaoteire bairo ásupi Dios. Bairi mujāā cūā āmerē olivoa majū rāpuaare bairo mujāā āniñā. Bairo caāna ānirī mujāā cūā Dios yarā jīcāū pūnaa majū mujāā āniñā āmerē. **18** Bairo caāna ānirī mujāā pāame, “Judío majā olivoa majū rāpuaare bairo caāna netōjāñurō caānimajūrā jāā āniñā,” ī tāgoñaeticōāña. Bairi atie pāamerē tāgoña masiritieticōāña: Tii olivoa rāpuua mee tii nacōōrē jāgocatiāniñā. Tii nacōō jāgori roque nipetirije tii rāpuua cūārē jāgocatiāniñā. Bairi, “Judío majā netōjāñurō Dios cū camairā jāā āniñā,” ī tāgoñaeticōāña.

19 Bairo yu caīquetibujumiatacāārē, mujāā jīcāārā atore bairo mujāā ī tāgoñabujiorā: “Olivo rāpuua cañueti rāpuaare pajure reyupa, apei rāpuua pāamerē tunu wasoapuagarā. Torea bairo jāā judío majā caāmerē pāamerē Dios cā yarā jāā caānipore bairo ī, judío majārē na reyupi,” ī tāgoñarāma. **20** Bairo mujāā caītāgoñarījē cariape caānimiatacāārē, atiere tāgoñamasiritieticōāña: Dios mena na catāgoñatutuaetie jāgori israelita majārē na reyupi Dios. Bairo na átimicāā, mujāā pāamerē cā yarārē bairo mujāā īñāñami, cā mena mujāā catāgoñatutuarije mena jeto jāgori. Cā mena mujāā catāgoñatutueticōāta, mujāā cūā mujāā netōētibujioricarā. Bairi, “Caānimajūrā jāā āniñā judío majā netōōrō,” ī tāgoñaeticōāña. Dios pāame roquere cū tāgoña uwiya, “Jāā cūārē jāā reremi,” īrā. **21** Judío majā cārē na catāgoasaetie jāgori roro na caátaje wapare na masiri yobojaesupi Dios.

Olivou majū rupuu caānijgorica rupuure pajure rericarore bairo na reyupi. Bairi mujāā judío majā caāmerā cūā mujāā catgosaeticōāta, torea bairo mujāā átigumi.

22 Bairi caroaro mujāā catgoñamasírō ñuñā: Dios camasárē cañamaimasí cañuu majū niñami. Baimicu, tunu cā yaye quetire na cabaibotioata, tutuaro mena roro popiye na baio joroque caácu niñami. Judío majā cabaibotiorārē tutuaro mena na ñabeseyupi. Bairo caátimasí nimicāā, mujāā judío majā caāmerā puamerē caroaro mujāā ásupi, mujāā catgousaro jgori. Bairi mujāā puame mujāā cā cañamairō jgori caroaro cā caborore bairo caátiñiparā mujāā ãniña. Tore bairo mujāā caátiñanacōāta, mujāā cūärē tutuaro mena popiye mujāā baio joroque mujāā átigumi. Olivou rupuure pajure reire bairo mujāā regumi mujāā carorije wapa yua. **23** Bairo cabairije caānimiatacurē, judío majā cariape na catgousagaetiere jānarí cā mena na catgoñatutuajgoata, cā yarārē bairo na ãnio joroque na átigumi tunu. Olivou rupuu na capaatarica rupuure jeeri tunu na capuaotenemoróu bairo na átigumi tunu. Dise ñunie Dios cā caátimasíñati maniña. Bairi tore bairo na átimasíñami tunu cā punna majū roquere. **24** Olivou macānucā macācā rupuure pataaneatíri apei olivou majūpu na capuaotenemomasíata, nemojāñurō na capuaotemasípee niña, tii macāā rupuu majū puame roquere. Tore bairo mujāā, judío majā caāmerārē mujāā cā caátimasíata, ijudío majā cā yarā caānijgomiríçārā puame roquere nemojāñurō cā yarā na ãnio joroque na átinemomasíñami Dios tunu!

La salvación final de los de Israel

25 Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, Dios cã caátigarique camasã mai na camasãtãjẽrẽ mujãã yu quetibujupa, “Jää jeto Dios yayere camasirã jää ãniña,” mujãã caítugoñaetiparore bairo i: Capãärã israelita majã Diore catãgosagaenarẽ bairo tuayama, aperã judío majã caãmerã nipetiro ati umurecóo macããna Dios cã cabesericarã cãrẽ na catãgosapetiro ûno mai. **26** To bero caãno israelita majã catãgosaenarẽ bairo Dios cã caáticûrïcârã cãã cã tãgousa jãgogarãma tunu. Bairo tãgousa jãgori yua, nipetiro israelita majã cãrẽ caborã netõjãtipeticoagarãma na carorije wapare. Dios ya tutipu cãärẽ atore bairo i woatuyupa israelita majã na canetõpeere:

“Camasãrẽ canetõõpau judío majõc Sión cawãmecuti macãpu caacu etagumi.

Bairo etari, Jacob pãrãmerã roro na caátaje wapare netõõgumi.

27 Bairo na carorije wapare cã canetõõrõ bero caãno, cariape cajãgoyepu na cã caĩquetibuju jãgoyeticûrïcârõrẽ bairo baigaro,”

Dios cã caĩrïqãrẽ i quetibuju woatuyupa cã ya tutipu.

28 Jesucristo yaye caroa quetire catãgosaetimajãcõärã ãnirõ judío majã Dios pesuare bairo tuayama. Mujãã, judío majã caãmerã puame Jesucristo yaye caroa quetire mujãã catãgosaparore bairo i, tore bairo na tuao joroque átiyami Dios. Bairo átimicãã, ape watoara judío majãrẽ na maicõãñami mai. Caãnjãgoropuna ñicãjãärẽ cabesejãgoricu ãnirõ na cãärẽ na maicõãñami. **29** Bairi Dios cã caĩjãgoyeticûrïcârõrẽ

bairo cariape átimasñami. Camasárē caroare na jori bero, di rāmu ūno tiere na ēmaētñami tunu. ³⁰ Mujāā, judío majā caāmerā cūā tirāmupare Diore cā mujāā baibotio ãninucūñupā. Ati yutea caāno p̄amerē tunu judío majā cārē na cabaibotioro ññarī, mujāā judío majā caāmerā p̄amerē mujāā ññamaiñami Dios. ³¹ Tore bairo mujāā, judío majā caāmerā mujāā cabairicarorea bairo ãmerē judío majā cūā Diore cū baibotionucūñama. Torea bairo tuacoa ninucūñama mai ati rāmrirē. Dios p̄ame mujāā ññamaigu, tore bairo na tuao joroque átiyami judío majārē. Bairo ãmerē na átimicāā, mujāärē cū cañnamairörēā bairo caberopu na cūärē na ññamaigumi tunu Dios. ³² Bairo īgu ñiña: Nipetiro camasā na cabaibotioro ññarī jīcārō tāni cabuicunarē bairo na cūñupī Dios. Camasárē tocānacāp̄urea jīcārō tāni na ññamaigu, tore bairo na cūñupī.

³³ Bairi Dios, ¡nocārō majū marī camasā carorā caānarē marī qūñamaiñati! Butioro marī ññamaimajūcōñami. Nipetirijere masípeyocōñami. Bairi ni jīcāā ūcā, Dios cā catāgoñarījērē, cū caátie cūärē masípeyoetiyami. ³⁴ Dios ya tutipu cūärē atore bairo ī quetibujuyupa: “Dios cū catāgoñarīqūē cutiere ni jīcāā ūcā masíecāmi. Ni jīcāā ūcā cārē, ‘Atore bairo p̄ame mā caáto ñuña,’ qūñ quetibujupo masíecāmi. ³⁵ Ni jīcāā ūcā Diore netōñucārōpu apeye ūnierē cajoricā ãnirī, ‘Yā wapamoñami Dios,’ cañmasī mácāmi,” ī quetibuju woatuyupa Dios ya tutipu. ³⁶ Ati umārecóo macāñjē nipetirije cā caqūñenorīqūē jeto niña. Cā catutuarije mena jāgori nipetirije ãnicōā ninucūmasñā. Cā caboro jāgori cā yaye

nicōā ninucūñā. ¡Bairi cā jetorea basapeorique caroa majū to ãnicōā ninucūáto! Bairoa to baiáto.

12

La vida consagrada a Dios

¹ Yū yarā, yū bairārē bairo caāna, Dios marīrē caroaro ñamai ãninucūñami. Bairi mūjārē tutuaro mena atore bairo mūjāā yū átirotiya: Diore qūroarā camasā waibacu riire altar mesapu cūrī na cajoemugōjoricarore bairo mūjāā cūā Diore qūroarā mūjāā rupaū mena roro mūjāā caátiganucūrījērē cūcōārī cā carotirore bairo jeto áticōā ninucūñā. “Mū yarā majū jāā ãniña,” cariape qūrī, caroa macāājērē áticōā ninucūñā. Dios mūjāā mena cā causeaniparore bairo īrā, tore bairo mūjāā caáto ñuña. Tore bairo átiri, Dios mena mūjāā catāgoñatutuarijere cariape cā masīō joroque mūjāā átigarā. ² Ati umurecōo macāāna cañuena na caátiāninucūrōrē bairo átiāmerīcōāña. Atore bairo pūame mūjāā caátippee ñuña: Mūjāā cacatiri rāmū cárō nemojāñurō mūjāā catāgoñarijērē tūgoñawasoacōā ninucūñā, caroaro cariape mūjāā caátiānimasīparore bairo īrā. Bairo mūjāā caátiāmata, caroaro Dios cā caborore bairo mūjāā caátiānipeere mūjāā masīgarā. Caroaro átajere, bairi Dios cā caññajesorije ñnierē, bairi ñe ñnie carusaetie cariape macāājē átaje cārē mūjāā átimasīgarā.

³ Dios, yāre mairī mūjāā quetibūjūrotijogū yū besewī. Bairi mūjāā nipetirore ñiña: Ni ûcū mūjāā mena macāācū cā caátiāninucūmasīrījē mena netōjāñurō caānimajūñrē bairo cā majūā cā tāgoñāeticōáto. Atore bairo pūame cā catāgoñarō

boya: “Jesucristo mena yu catãgoñatutuaro jügori cã caátiñimasípeere yu cã cajorica wãme cãrõ yu caátimasírõ jeto ñuña,” qüñ tãgoñaáto. ⁴ Ícõñari mujã yu quetibujupa mai: Marĩ rupau jícã rupaua nimirõcãá, capee wãmeçuti ricawatiya. Tie nipetiriye jícãrõre bairo ãmerñna. Ricaati jeto niña. Marĩ caapee mena marĩ ññaña. Marĩ ãmoo operi mena marĩ tãgoya. Marĩ rupori mena marĩ áya. ⁵ Marĩ, Jesucristo mena catãgoñatutuarã cãá torea bairo marĩ ãniña. Capãárã nimirãcãá, cã mena macãana jícã rupaure bairo caãna marĩ ãniña. Marĩ nipetiro jícã rupau ãnituroricarore bairo marĩ ãniña.

⁶ Marĩ tocãnacãüpurea ricaati wãme jeto cariape marĩ caátimasípee ûnierẽ marĩ joyupi Dios. Noo cã cajogarijere marĩ joyupi. Bairi tiere caroaro marĩ átigarã. Dios yaye quetire marĩ caquetibujumasípeere cã cajoricarã marĩ caãmata, marĩ catãgoñatutuaro cãrõ tiere camasãrẽ na marĩ quetibujugarã. ⁷ Camasãrẽ juátinemomasírõqüerẽ cã cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na marĩ juátinemogarã. Tunu bairo jügobuemasírõqüerẽ cã cajoricarã marĩ caãmata, camasãrẽ caroaro na marĩ buegarã. ⁸ Camasãrẽ yeri ñajãõ joroque átimasírõqüerẽ cã cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na tãgoñao joroque na marĩ áticõ ninucõgarã. Tunu bairo camasãrẽ dinero, o apeye ûnierẽ jomasírõqüerẽ cã cajoricarã marĩ caãmata, useanirõqü mena na marĩ cajoro ñuña. Camasãrẽ átijügoñimasírõqüerẽ cã cajoricarã marĩ caãmata cãárẽ, caroaro tãgoñamasírõ, nucãbugorique mena na marĩ caátiñijügoñimasírõ ñuña. Tunu bairoa camasãrẽ ññamaimasírõqüerẽ cã cajoricarã

marī caāmata cārē, useanirīqūē mena na marī juátinemogarā.

Deberes de la vida cristiana

9 Cariape āmeo maiāña. Di rāmu ūno carorije macāājērē īñaboeticōāña. Caroa macāājē p̄amerē átiānicōā ninucūña. **10** Jesucristore catūgoasarā ānirī jīcāā pūnaarē bairo āmeo maiña. Mujāā caborore bairo mujāā caátigaparo ūnorēā, aperā na caborore bairo p̄ame ása. Nucābugorique mena āmeo īñaña.

11 Yeri tūgoñatutuarique mena Dios cū caborore bairo átijātīcōā ninucūña. Cateeyepairārē bairo tūgoñāeticōāña.

12 “Caroaro majū marī átiḡmi Dios,” ī tūgoña useanicōā ninucūña. Popiye tāmuomirācāā, tūgoñenarē bairo tierie tūgoñanetōōcōāña. Di rāmu ūno Diore cū jēnijānaeticōāña.

13 Jesucristore catūgoasarā na cabopacarijere mujāā cacāgorije mena na ricawoya. Tunu mujāā t̄p̄ caetarārē caroaro mena na qūenoña.

14 Mujāārē roro caánarē, “Caroare mujāā cū joáto Dios,” na īña. Caroaro na cabaipee p̄amerē Diore na jēnibojaya. “Roro cū áparo mujāārē Dios,” na īetīcōāña.

15 Noa ūna causeanirā na caāmata, na juu useaninemoña. Tunu noa ūna cayapapuarā na caāmata, na mena otiri na yeri tutuao joroque na átinemoña.

16 Jīcāā majārē bairo useanirō jīcārō mena caroaro ānajēcusa. “Jāā, aperā netōrō caānimajūrā jāā āniña,” ī tūgoñāeticōāña. Tore bairo caīena ānirī, cabugoro macāāna na caānajē cūtierie bairo

ānajēcusa. “Aperā netōrō camasīrā majū jāā āniña,” ī tēgoñaeticōāñā.

¹⁷ Noa ūna mūjāārē roro na caáto, mūjāā cūā roro na átiāmeeticōāñā. Caroaro átiānajēcusa, noa ūna mūjāārē na busupaietio joroque īrā. ¹⁸ Noo mūjāā caátiijātiro cārō nipetiro camasā mena jīcā majārē bairo useanirō jīcārō mena caroaro ānajēcusa. ¹⁹ Yū yarā, yū bairārē bairo caāna, yū camairā, mūjāārē niñā: Noa ūna mūjāārē roro na caáto, mūjāā majū roro na áticānamueticōāñā. Dios pūame roque mūjāārē roro caánarē na īñabesegumi. Cū yaye woaturica tutipū cūārē atore bairo ī woatuyupa: “Yū roque camasārē cañabesepaū yū āniña. Roro na caátajere cariape na īñabesegū,’ īñupī marī Quetiupau,” ī woatuyupa cū ya tutipū cūārē. ²⁰ Aperopū cūārē atore bairo ī woatunemoñupā: “Mū pesu, mūrē catutii, cū caahariata, cū ugarique nuñā. Cū cañemejipiata, cū etiriique joya. Bairo cūrē caroaro mū caápata, roro mū cū caátajere bobotūgoñagumi,” ī woatuyupa. ²¹ Bairi aperā mūjāārē roro na caátimiatacūārē, roro na átiāmeeticōāñā. Caroa pūamerē na átiāmeña. Bairo mūjāā caápata, roro mūjāā caāmeo átibujioataje buipearo āninemoetigaro yua.

13

¹ Dios jeto rotimasīrīqūērē jomasīñami camasārē. Torena, ati yepa quetiuparā cūā Dios cū carotimasīrījē jūgori ati yepa macāāna camasārē na rotimasīnucūñama. Cū cacūrīcārā majū niñama. Bairi nipetiro na quetiuparā na caátirotiore bairo jīcārō tāni tāgoñsaya. ² Bairi ni jīcāñ ūcū ati yepa quetiuparārē cabaibotio,

Dios cã caátiroticãrãqñerẽ cababotioare bairo tuayami. Bairo roro cababotiorãrẽ popiye na baio joroque na átigumi Dios. ³ Ati yepa macãâna quetiuparã, caroaro caátiâna camasãrẽ roro caátiparã mee niñama. Camasã roro caátipairã roquere, uwitãgoñao joroque roro na átinucñama na yaye wapa. Bairi quetiuparã mena tãgoña uwiricaro mano mñjãä caänigaata, caroaro átiänajë cätimasñia. Bairo caroaro mñjãä caátiänimasñata, quetiuparã pñame, “Caroaro mñjãä átiänimasñia mñjãä roque,” mñjãä ïgarãma. ⁴ Ánoa quetiuparã Dios cã cacûrïcãrã cã caborore bairo mñjãärẽ cajuátiparã majürẽ na cññupñ. Tore bairo cã cacûrïcãrã na caänimiatacñärẽ, roro caána mñjãä caämata, na mñjãä uwigarã mñjãä quetiuparãrẽ. Na pñame cabugoro majüä carotimasñparã, Dios cã cacûrïcãrã mee niñama. Dios roro caánarẽ na cañabeseparore bairo ï, quetiuparãrẽ bairo cã cacûrïcãrã niñama. ⁵ Bairi mñjãä quetiuparã na cañijerã caroaro tãgopeorotiya, mñjãärẽ popiye na áperio joroque ïrã. Tunu bairo, “Dios, mari quetiuparã mari na carotiro boyami,” mñjãä yeripñ ï tãgoñarñ, mñjãä quetiuparãrẽ caroaro tãgopeorotiya. ⁶ Dios cã caborore bairo capaacoteparã majürẽ bairo cã cacûrïcãrã na caäno jügori, impuestos gobierno yaye na cawapajénirijë ûnie cñärẽ na wapa joya.

⁷ Tocänacãpñua ati yepa macãâna quetiuparãrẽ caroaro mñjãä caátipeere na caátirotirore bairo na átibojaya. Ni ûcñrẽ apeye ûnierẽ cã mñjãä cawapamoata, tie wapare cã wapa joya. Tunu bairo impuestos na cawapajénirijë ûnie cñärẽ na wapa joya. Nipetiro na ûnarẽ nacübugorique mena ïñarñ,

caroaro na ūroaya.

8 Aperārē na wapamoeticōāña. Jicoquei na mūjāā cawapamorījērē na wapatipeyocōāña. Āmeo mairīqūē pūame capetietie niñā. Bairi āmeo maicōāninucūñā. Ni ūcū aperārē camaicōāninucūñā pūame Dios cū caátiroticūrīqūē nipetirijere caroaro cariape ácu átiyami. **9** Dios atore bairo átiroticūñupī: “Mujāā nāmoa caāmerā mena, o mūjāā manapūā caāmerā mena roro átiepeeticōāña. Tunu camasārē na pajīāētīcōāña. Tunu yajaeticōāña. Tunu aperā yaye cūārē ūnaugoeiticōāña,” ī cūñupī Dios. Atie, bairi apeye roticūrīqūē mena neñorī jīcā risero mena atore bairo marī ī quetibūjū masīñā: “Mujāā majū rupaure mūjāā camairōrēā bairo aperā camasā cūārē na maiñā,” marī ī masīñā. **10** Camaimasīrā pūame aperārē roro áperinucūñama. Bairi tore bairo narē na camaimasīcōāmata, Dios cū caroticūrīqūērē caátipeyocōārārē bairo tuayama.

11 Atie nipetirije āme marī caānierē catāgoñamasīnemocōānipee niñā. Merē Dios marīrē cū canetōōpa rāmu cōñarō majū baiya. Cajūgoyepū Dios yaye quetire cariape marī catāgoñasajūgorica rāmu netōjāñurō cōñarō majū baiya. Bairi āmea massacatiri caānijūgoyecūtiparā marī āniñā. Cacānirārē bairo baietirotiya. **12** Jesucristo cū caetapa rāmu cōñarō majū baiya. Ape rāmu cabusuatōre bairo merē ti rāmu etaro baiya. Bairi ati umūrecóo macāāna cañuena canaitīrōpū caānarē bairo caāna roro na caátiere bairo áperirotiya. Jīcāā soldau cū wapana mena āmeo qūēgū, āpōā jutirore jāñarī, cū besu mena cū caānorēā bairo marī cūā wātī marī wapacū roro

marī cū caátigarijere netōnucācōāgarā, Jesucristo mena tāgoñatutua nemorotiya. ¹³ Bairi umureco cabaupetiro majū caānarē bairo caāna ãnirī caroa macāājē jeto caátiparā marī ãniña. Ati umurecóo macāāna bose rāmu caāno eticūmurī na caawajañesēārōrē bairo cabaietiparā marī ãniña. Tunu carōmia mena roro caáperiparā marī ãniña. Carōmia cūa caāmua mena roro caáperiparā niñama. Ñameo qūerīqūe cūārē caáperiparā marī ãniña. Tunu aperā yayere cañāugaripeaetiparā marī ãniña. ¹⁴ Bairo p̄ame marī átigarā: Soldau cū rupaure cū caqūēnorōrē bairo marī cūa marī Quetiupāu Jesucristo cū catutuarije mena tutuaro marī yeri tāgoñatutuagarā. Ati rupaū mena roro marī caátiganucūrōrē bairo marī átiāmerīgarā yua.

14

No critiques a tu hermano

¹ Ni ūcū Jesucristo mena catāgoñatutua wēpūēcū cū caāmata, caroaro cū bocári cū qūenoña ñubueri majā mena. Cū ūcū mena busuri, tutuaro mena ñameo busurique netōētīcōāña. ² Mai, īcōñarī mujāā yū quetibujupa na ūna na cabairijere: “Jīcāārā, “Nipetiri wāme ugariquere jāā caugaro ñurō,”” ī tāgoñanucūñama. Bairo na caítāgoñamiatacūārē, aperā Jesucristo mena caroaro catāgoñatutua wēpūēna p̄ame oté jeto ugari ãninucūñama. Waibutoa rii ūnierē ugaetinucūñama. ³ Bairi ni jīcāā ūcū nipetiri wāme ugariquere caugau cū caāmata, apei jīcāā wāme ūnie caugaeinucūā p̄amerē cū qūññateeticōāto. Tunu bairo jīcāā wāme ūno ugariquere caugaeucū p̄ame cūa,

apei nippetiro ugariquere cauganucūärē roro cā cā bussupaicoteeticōäto. Merē cā cāā Dios cā cabesericā niñami. ⁴ Bairo Diore capaacoteri majōcā cā caānoi roro cā bussupaicoteeticōäña. Caroaro cabaimasñata, o roro cabaiata cūärē, jīcāā cā quetiupāa jeto tie cabairijere qūenomasñami. Bairi marī Quetiupāa Jesucristo roque caroaro cā cabapeere caátimasñi majū niñami. Bairi nippetirije caugamasñi cūärē caroaro cā tuao joroque cā átigumi cā caátimasñijē jēgori.

⁵ Apeyere mūjāā ñi cōñanemogā tunu: Jīcāärā, ape rāmā netōjāñurō caānimajūrī rāmā cūgonucūñama Diore na cañubuepa rāmrē. Aperā pāame, “Tocānacā rāmāa jīcārō tāni Diore cañubuepee niñā,” ī tāgoñanucūñama. “Tore bairo marī caáto boyami Dios,” ī tāgoñarī, tore bairo cariape caátiparā mūjāā ãniñā, mūjāā caítāgoñarōrēa bairo yua. ⁶ Jīcāā ūcā jīcā rāmrē, “Dios ya rāmā niñā,” īrī Diore cā caíroacōämata, caroaro ácā átiyami. Apei, “Tocānacā rāmāa jīcārō tāni Diore cañubuepee niñā,” ī tāgoñarī Diore cā caíroacōämata, caroaro ácā átiyami cā cāā. Torea bairo apei cāā, “Nipetiri wāme ugariquere ugariotiya,” īrī Diore cā caíroacōämata, caroaro ácā átiyami. Bairo ugari, Diore, “Yā mena mā ñujāñuña,” qūñucūñami. Apei, “Waibucā riire ugariotiya,” ī tāgoñarī Diore cā caíroacōämata, cā cāā caroaro ácā átiyami. Cā caugarije otére ugari, Diore, “Yā mena mā ñujāñuña,” cā yeripā qūñ jēnimasñicōäñami cā cāā.

⁷⁻⁸ Jesucristo niñami marī Quetiupāa. Bairi marī caborore bairo jeto caátiñimasñparā mee marī ãniñā. Marī cacatiri rāmāa caāno, o marī

cariaro bero cūärē marī Quetiupau cā carotirore bairo caátiparā marī āniña. ⁹ Jesucristo puame riacoamicā tunu catiyupi, nipetiro camasā cacatirā, cariaricarā cūärē quetiupau majū cā caānimasíparore bairo ī.

¹⁰ Bairi, ¿dopēirā mujāā puame aperā Jesucristore catágousarārē na mujāā busu paicotenucūñati? ¿Dopēirā narē cabugoro macāänarē bairo na mujāā īñanucūñati? Marī nipetiro Dios cā cañabeserī rūmu caāno, marī caátaje caāno cárōrē marī īñabese ecogarā. Bairi marī yarā Jesucristore catágousarārē na īñabeserārē bairo caletiparā marī āniña. ¹¹ Dios yaye woaturica tutipu cūärē Dios cā cañrqūérē atore bairo woatuyupa:

“Yu, caānicōäninucūñ ãnirī mujāärē cariape quetibuju ñiña cabaipeere:

Nipetiro camasā ñiroagarāma.

Rupopatuuri mena etanumurī nipetiro, ‘Mu, Dios, cañuu catutuau majū mu ãniña,’ ñi basapeogarāma,” ī woatuyupa.

¹² Tie na cawoaturiquere tāgori bero, atore bairo marī masiña: Marī, tocānacāñpurea ati yepapu ãna, nipetirije marī caátajere marī jēniñagumi Dios. “¿Dopēirā tore bairo mujāā áti?” marī ī jēniñagumi. Bairo cā cañjēñarō, cā marī caquetibujupea niña.

No hagas tropezar a tu hermano

¹³ Bairo tiere tāgoñarī marī caāmeobusu painucūñjērē marī jānarōā. Bairo puame átirotiya: Mujāā yarā Jesucristore catágousari majārē, mujāā caátiānie mena roro

na tūgoña yapapuao joroque na ápericōāñā. Jesucristo mena na catūgoñatutuarijke royetueticōāñā. **14** Yh, marī Quetiupaah Jesucristore catūgoñasaū ñanirī, ñe ûnie rusaeto atore bairo ñi tūgoñatutuacōāñā: Nipetirije yu caugarije cañurijē jeto niñā. Apei p̄amerā apeye ûnie ugariquere, “Tie ugarique carorije niñā,” cū caítūgoñata, tie cārē carorije niñā. **15** Bairi aperā na caugaentinucūrījē na cañajoro mūjāā caugaata, na p̄ame roro tūgoñabujorāma. Bairo mūjāā caápata, narē mairā mee mūjāā átiya. Jesucristo yucūpāipū riari na cārē na netōōbojayupi. ¡Bairi ugarique mūjāā caugañinucūrījē jāgori Jesucristore na catūgoñatutuarijke to yasio joroque na ápericōāñā! **16** Mūjāā caátiñimasírījē jāgori aperārē tūgoña yapapuao joroque na mūjāā caápata, na cañajoro tore bairo átinemoeticōāñā, mūjāā caátiere busupairema īrā. **17** Marī, Dios cū carotimasírīpaah macāāna marī caānoi, jīcā wāme ûnie ugariquere ugā, eti, marī caatinucūrījē wapa maniñā Dios cā cañajoro. Atore bairo marī caátie p̄ame cañimajūrījē niñā: Caroaro cariape átiñajē, tunu bairo aperā mena caroaro yerijōrō mena ãnajē, tunu useanio joroque ãmeo átaje p̄ame roque cañimajūrījē niñā. Espíritu Santo cū camasírījē jāgori tiere caátiparā marī ãniñā. **18** Ni ûcū tore bairo átiñajē cūturi Jesucristo cū caborore bairo caác̄ caroaro ác̄ átiyami Dios cū cañajoro. Bairo caroaro cū caáto ïñarī camasā cūā, “Caroaro átiyami,” qūñgarāma.

19 Bairi marī p̄ame nipetiri wāme yerijōrō ãnajē cūtaje macāājērē caátiñinucūparā marī

āniña. Tiere caāna ānirī yua, Jesucristo mena tēgoñatutuanemo joroque marī āmeo átigarā. **20** Bairi ugarique mujāā caugaañinucūrījē jūgori Dios cā caborore bairo na caátiere na átijānao joroque ápericōñāña. Bairopha, nipetirije ugarique cañurījē jeto niña. Aperā na caugaetinucūrījērē na caíñajoro marī caugarije jāgori Jesucristo mena na catāgoñatutuarijere na jānao joroque átaje p̄ame roque cañuetie niña. **21** Aperā catāgoñatutuawēp̄ēnarē, “Marī caátiānie mena jūgori Jesucristore na tūgoñasajānao joroque na marī átire,” īrā, atore bairo marī caáto ñuñā: Marī yañ cariire caugaeçā cā caāmata, marī cūñ ugatirotiya. Ùse ocore caetiecā cā caāmata, marī cūñ etietirotiya.

22 “Nipetiri wāme ugariquere caugamasīrā jāñā āniña,” caítāgoñatutuarā na caāmata, na caátiānimasīrījērē Dios jetore cā na caquetibujuro ñuñā. ¡Ni jīcāñ ūcā cā caátie mena, “Dios cā caíñajoro caroaro yā átiya,” caítāgoñamasī p̄ame ùseanirī niñami! **23** Ni ūcā cā caugapeere, “Atiere yā caugaro ñuetō,” ī tēgoñamicūñā, tiere cā caugaaata, tie wapa buicutiayami, cariape cā catāgoñatutuaetie jāgori. Nipetirije marī caátipeeere, “Atie marī caátipee cañurījē niña Dios cā caíñajoro,” caítāgoñatutuarā nimirācūñā, ricaati marī caápata, carorije macāñjērē ána marī átiya.

15

Agrada a tu prójimo, no a ti mismo

1 Marī, Jesucristo mena tutuaro catāgoñatutuawēp̄urā marī caāmata, aperā

catāgoñatutuawēpūenarē na juána, marī majūā catāgoñatutuawēpūenarē bairo tāgoñarīqūē cutirotiya. Marī majūā marī caátijesorije ūnie jetore áperirotiya. ² Marī nipetiro aperā caroaro na caānipee, na caīñajesorije ūnie pūamerē caátiparā marī ãniña, Jesucristo mena nemojāñurō na catāgoñatutuanemoparore bairo īrā. ³ Jesucristo cāā cā yaye caānipee jetore ápeyupi, ati yepapū ãcā. Dios yaye woaturica tutipū cāārē cā cabairiquere atore bairo ī woatuyupa: “Mūrē roro caībujoatana yū pūamerē roro īnucūñama,” ī woatuyupa Cristo cā pacāre cā caīrīqūērē. ⁴ Nipetirije tirāmūpū Dios yaye queti na cawoaturiquere marī masīrotirā woatuyupa. Bairi popiye baimirācāā, tie caquetibūjurore bairo caátimasīrā ãnirī Jesucristo mena marī tāgoñatutuacōā ninucūgarā. Tunu bairoa tiere bueri bero caroaro yerijōrō marī ãnimasīgarā. Tore bairo caāna ãnirī Dios mena marī caānipeere ḥseanirīqūē mena marī coteagarā.

⁵ Bairo roro popiye marī cabaiata, Dios pūame roque Jesucristo mena marī tāgoñatutuacōānio joroque marī átinucūñami. Tunu yerijōrō marī ãnio joroque caácū niñami. Bairi mūjāārē Jesucristo cā caátiānatōrē bairo, jīcārōrē bairo caānajēcūna mūjāā ãnio joroque átigumi. ⁶ Bairo cā caáto jāgori, tocānacāāpūa jīcārōrē bairo tāgoñarī ḥseanirō atore bairo mūjāā átigarā: Dios, marī Quetiupāa Jesucristo pacāre jīcārō mena, “Mu, cañuā mū ãniña,” cā mūjāā ī basapeogarā.

El evangelio es anunciado a los no judíos

⁷ Jesucristo mūjāārē cā caátatorea bairo mūjāā cāā mūjāā mena macāānarē na īñamairī

caroaro nacūbūgorique mena na īñaña. Bairo mūjāā caáto īñarā, “Caroá cañuʉ niñami Dios,” ī īñagarāma camasā cūā. ⁸ Tunu atore bairo mūjāā ñi quetibujunemoña: Jesucristo pʉame jāā, judío majārē jāā jʉatigʉ asúpi ati yepapʉre. Tie Dios cū caátipeeere jāā ūicūjāā ãnanarē cū caíjūgoyeticūrīcārōrē bairo cañuʉ ãnirī cū caátipeyorijere marī masiō joroque ī, asúpi Jesús ati yepapʉre. ⁹ Tunu bairoa mūjāā, judío majā caāmerā cū nocārō mūjāā cū cañamairō jūgori Diore mūjāā cabasapeoparore bairo ī, asúpi Jesús ati yepapʉ. Dios ya tutipʉ cū Jesucristo cū pacure cū caibusuriquere atore bairo ī woatuyupa:

“Bairi judío majā caāmerā watoapʉ ūcū, jnocārō cañuʉ majūrē mʉ yʉ basapeogʉ!

‘Jnocārō Dios catutuaʉ majū niñami!’ īrī mʉ yaye basarique mena mʉ yʉ basapeogʉ,”

ī woatuyupa Cristo cū caírīqūrē.

¹⁰ Tunu aperopʉ Dios ya tutire na cawoaturique atore bairo īnemoña:

“JDios ya poa macāāna cū cabesericarā mena mūjāā ape yepaa macāāna judío majā caāmerā cū ūseanirī ãñal!”

¹¹ Tunu aperopʉ ī woatunemoñupā ti tutipʉre:

“Ape yepaa macāāna judío majā caāmerā nipetiro tocānacā poa masapoari macāāna cūā,

īmarī Quetiupaʉre cū basapeoya!” ī woatuyupa.

¹² Isaías cūā atore bairo ī woatuyupi:

“Isaí pārāmi ape tuti bero macāācū buiagʉmi. Cārē Dios pʉame judío majā caāmerā quetiupaʉre bairo caācū cū cūgʉmi.

Bairi na p^uame, ‘Jāärē canetōōpa^u niñami,’ c^ā mena ī tāgoñatutuagarāma,” ī woatuyupi Isaías ãnac^ā.

13 Bairi camasārē Jesucristo mena tāgoñatutua masīrlqūērē cajonucū^u Dios p^uame ^useanirīqū^u, yerijōrō ãnajē c^ātaje cūärē ñe ūnie r^usaricaro mano m^ujāärē c^ā jonemoáto. Tunu bairoa Espíritu Santo c^ā camasīrījē jāgori nemojāñurō c^ā mena m^ujāä catāgoñatutuamasípeere c^ā jonemoáto.

14 Y^u yarā, y^u bairārē bairo caāna, ñe ūnie r^usaricaro mano m^ujāärē atore bairo ñi tāgoñatutuacōäña: Caroaro ñe ūnie r^usaeto caátiāna m^ujāä ãniña. Tunu Jesucristo yayere caroaro majū camasīrā m^ujāä ãniña. Bairo caāna ãnirī m^ujāä majū m^ujāä ãmeo quetib^uj^u masīnā caroaro m^ujāä caānajē c^ātipeere. **15** M^ujāä, bairo caátiānimasīrā m^ujāä caānimimatac^ārē, ati tutip^ure tutuaro mena y^u quetib^uj^u woajoya, m^ujāä catāgoj^ugorique jīcā wāmerī m^ujāä caānippee car^usarijere m^ujāä camasiritietiparore bairo ī. Dios y^ure caroaro ácu, Jesucristo yaye quetire m^ujāärē quetib^uj^u rotijo^u y^u cūwī. **16** Bairi Jesucristore capaacoteire bairo y^u cūwī, judío majā caāmerā caroaro na caāniparore bairo ī. Bairo Jesucristore capaacoteire bairo y^u caānie p^uame atore bairo niñā: Dios, judío majā caāmerā c^āärē na c^ā canetōōgarije macāäjē quetib^uj^urique quetire na y^u quetib^uj^unucūñā. Bairo na quetib^uj^uri yua, sacerdote majā Diore c^ā ^useanio joroque ána waib^uc^u riire na cajoem^ugōrīcārōrē bairo y^u c^ā Diore, “Ãnoa, m^u yarā niñama,” c^ā y^u caāquetib^uj^urije jāgori Dios p^uame c^ā ^useanio joroque átigu, na quetib^uj^u y^u átiya judío majā caāmerārē. Bairo y^u caáto, Espíritu

Santo p^uame nar^ã Dios yar^ã na ãnio joroque na átinuc^ñami.

17 Torecu, y^u p^uame Jesucristo mena cat^ugoñatutua^u ãnir^ã Dios y^ure c^ã caquetib^uj^urotijoc^ur^ãq^uer^ã t^ãgoñar^ã b^utioro tie paarique mena y^u ^useaniña. **18** Judío maj^ã caámer^ã Jesucristo yaye quetire na t^ãgo^usao joroque ^í, Jesucristo y^u c^ã camas^ãjorije mena y^u caátimas^ãr^ã w^ãme jetore na y^u quetib^uj^unuc^ñna. Ape w^ãme ûno na y^u quetib^uj^uetinuc^ñna. Bairi y^u caquetib^uj^urije j^ãgori, tunu y^u caáti^ãni ñ^õomas^ãr^ãj^ẽ j^ãgori j^{ic}ãär^ã na t^ãgo^usao joroque na y^u átinuc^ñna. **19** Tunu Espíritu Santo y^u c^ã camas^ãjorije mena y^u caáti^ãñ^õomas^ãr^ãj^ẽ j^ãgori na t^ãgo^usao joroque na y^u átinuc^ñna. Tore bairo ácu, Jerusalén mac^ãí quetib^uj^u j^ãgoac^u, Iliria cawãmec^utop^u Jesucristo camas^ãr^ã c^ã canet^õor^ãq^ué quetire caroaro j^{ic}ãr^ã t^ãni cariape na y^u quetib^uj^uetaw^u. **20** Aper^ã na caquetib^uj^u ñes^ãäet^unuc^ur^ãro^u mac^ãänare^u Jesucristo yaye quetire y^u quetib^uj^u ñes^ãäganuc^ñna. Aper^ã na caquetib^uj^uricarop^u y^u quetib^uj^ubuipeo ñes^ãägaetinuc^ñna. **21** Tore bairo y^u caátie p^uame Dios yaye quetire woarica tutip^u na cawoatuj^ugoyetic^ur^ãc^ãr^ãr^ã bairo baiya. Mai, atore bairo ^í quetib^uj^u woatuyupa:

“Aper^ã camas^ã c^ã yaye quetire camas^ãet^ãna nimir^ãc^ãä, tiere quetib^uj^uecogar^ãma.

C^ã yaye queti na cat^ugoetajere t^ãgomas^ãj^ugogar^ãma,” ^í woatuyupa Dios ya tutip^u.

Pablo piensa ir a Roma

22 Yu caĩrõrẽ bairo ape macããrõpu macããnarẽ quetibujuñesẽãnucûru, mujãã tupu yu ámasiẽtuná mai. “Roma macãpu yu águu,” nairõ ã tûgoñamicuã, yu ámasiẽtuná. **23** Baipua, mere yu paariquere yu átiyaparoya ati yepaa macããna mena. Nocãrõ yoaro capee cãmaru majûu mujããru ñiñanetuñesuã áganucûmiña. **24** Bairi Españapu ácu roque mujããru ñiñanetuñesuã. Bairo nocãrõ caroaro useanirõ mujããru yu cañarõ bero, mujãã puame roque yure mujãã cajuáto yu bootûgoñaña, Españapu yu caátí rûmu caño. **25** Baimicuã mai, Jerusalén macãpu yu águu, to maru yaru Jesucristore catûgoñusari majäru na juáti ácu. **26** Jesucristore catûgoñusari majä Mace-donia macããna, bairi Acaya yepa macããna cuã na majûu na caboro dinerore neñõñupu. Jerusalén macããna Jesucristore catûgoñusaru cabopacaruru na jogaru, tiere neñõñupu. Toreu, tie dinerore Jerusalépu na jeábojagu yu átiya mai. **27** Na majûu na caboro tie dinerore neñõñupu. Bairo na caátaje ñujãñuña. Mai, cajûgoyepure judío majä Jesucristore catûgoñusajûgoricaru cu yaye macããjue caroa quetire na quetibuju batojûgoyupa. Bairo caroaro na na caátaje ãmeoñe, na cuã na cacûgorije ûnie mena na cajuatinemopea niña. **28** Bairo tie dinerore Jerusalén macããnaru na nuni yaparori bero, Españapu ácu mujããru ñiñanetuñesuã. **29** Bairi ñe ûnie rusaricaru mano atore bairo ñi tûgoñatutuacõãña: Mujãã tupu yu caetaro maru nipetiropurea caroa majûru maru jomajûcõâgumi Jesucristo.

30 Yu yaru, yu bairuru bairo caãna, mujãã Jesucristore catûgoñusaru mujãã ãniña. Tunu Espíritu Santo cu camasõjorije jûgori

caāmeomaimasīrā mūjāā āniñā. Bairo caāna mūjāā caānoi, yure juátinemorā, atore bairo mūjāā caáto yu boyo: Popiye baimicāā caroaro yu caátiānipeere Diopure yu jēnibojaya. ³¹ Dios, Judea yepa macāāna Jesucristore catāgousaena cañuena, roro yure na caátipeere cā caēñotaparore bairo īrā, Diopure bātioro yu mūjāā jēnibojawa. Tunu bairo Jesucristore catāgousarā Jerusalén macāā macāānarē na cajuátiyorije na yu cajeátiere īñarī bero na useanio joroque īrā, Diopure yu jēnibojaya. ³² Bairo Diore yu mūjāā cajēñibojaro jāgori useanirīqūē mena mūjāā ñiñau etagu, Dios cā cabooata. Bairo topu mūjāārē īñañesēāüp uroque yua, mūjāā tāpu yu tāgoña yerijāmasīgu. ³³ Bairi marī Pacu Dios caroaro yerijōrō ãanimasīrīqūērē cajo u mūjāā nipetiro mena cā ãnicōā ninucūáto. Bairoa to baiáto.

16

Saludos personales

¹ Bairi ãmerē mūjāā ñiñā: Marī yao Febe cawāmecucore mūjāā tāpu cō caetaro, caroaro mena cō mūjāā bocáwa. Caroaro cō mūjāā cajuáto yu boyo. Cō cūā Cencrea macāā macāāna ñubueri majārē bātioro cajuátinucūō niñamo. ² Jesucristo mena cō cūā cō catāgoñatutuaro jāgori, mūjāā cāā jīcārōrēā bairo Jesucristore catāgousarā ãnirī jīcā majā ãmeo qūenorīcārōrē bairo cō qūenoña. Bairi nipetirije cō cabopacarijere cō joya. Cō puame capāārā ñubueri majārē caroaro mena na juátiāninucūñupō. Yu majū cūārē caroaro yu juátinemonucūwō.

³ Apeyera, Prisca bairi Aquila cawāmecuna na ñuáto. Na, p̄ugarāpua ȳrea bairo Jesucristo yaye macājērē capaabojarā, cū carotirā, ȳa baparā niñama. ⁴ Na p̄ame roro tāmuobujowā, ȳre roro aperā ȳa na caátibujopeere ēñotamirā. Bairo caroaro ȳa na caátajere tāgoñari b̄atioro, “Ȳa mena ñumajūcōñawā,” na ñijoya. Ȳa jeto mee tore bairo ñiña. Nipetiro ñubueri majā poari judío majā caāmerā cū ñinucūñama. ⁵ Torea bairo tunu na ñuáto nipetiro marī yarā ñubueri majā Prisca, bairi Aquila ya wiipu caneñanucūrā cāñ. Bairi apei, ȳa baire bairo caācā, ȳa camai Epeneto cawāmecucu cū ñuáto. Cū p̄ame Asia yepa macāacā, aperā ti yepa macāaña jāgoye Jesucristore catāgoñasajāgoricu majū ãmi. ⁶ María cawāmecuco cūñ cō ñuáto. Cō p̄ame mujāärē b̄atioro caroaro mujāñā caānorē borí, mujāñā juátinucūñamo. ⁷ Aperā ȳa ya macā macāaña Andrónico, apei Junias cawāmecuna ȳa mena preso jorica wiipu caānana cūñ na ñuáto. Mai, na p̄ame apóstolea majā mena macāaña na camairā majū niñama. Bairi tunu ȳa jāgoye Jesucristore tāgoñasajāgoyupa.

⁸ Ampliato cawāmecucu cūñ cū ñuáto. Marī Quetiupare catāgoñasau cū caānoi, ȳa bapa, ȳa camai majū niñami cū cūñ. ⁹ Apei Urbano cūñ cū ñuáto. Cū cūñ jāärēñā bairo Jesucristo yaye macājērē capaanucūñā majū niñami. Apei ȳa camai Estaquis cūñ cū ñuáto. ¹⁰ Cū ñuáto Apeles cawāmecucu cūñ. Cū p̄ame Jesucristo mena cāñ catāgoñatutuarijere marī masiñ joroque caroaro átiāninucūñami. Bairi aperā Aristóbulo ya wii

macāāna cāā na ñuáto. ¹¹ Apei yu ya macā macāācā Herodión cāā cā ñuáto. Bairi Narciso ya wii macāāna Jesucristore cariape catāgoñusarā cāā na ñuáto. ¹² Marī Quetiupa yaye macāājērē capaabojanucūrā rōmirī Trifena, apeo Trifosa cāā na ñuáto. Bairi apeo jāā baiore bairo caācō Pérsida cō ñuáto. Cō p̄ame tutuaro mena marī Quetiupa yaye paarique macāājērē paanucūñamo. ¹³ Rufo cāā cā paco mena cā ñuáto. Cā p̄ame Jesucristo mena catāgoñatutua nippetiro to macāāna na camasī majū niñami. Cā paco cāā cañuo, yu paco majūrē bairo caroaro yu cañao ninucūñamo. ¹⁴ Ñoa cāā na ñuáto: Asíncrito, apei Flegonte, apei Hermes, apei Patrobas, apei Hermes, bairi aperā marī yarā na mena macāāna ñubueri majā cāā na ñuáto. ¹⁵ Na ñuáto ñoa cāā: Filólogo, apeo Julia, apei Nero, apeo cā baio cāā, apeo Olimpas cawāmecuco cāā cō ñuáto. Bairi nippetiro Jesucristo mena catāgoñatutuarā marī yarārē bairo caāna na mena caāna cāā na ñuáto.

¹⁶ Bairi m̄ejāärē ñiñā: M̄ejāä to macāāna tocānacāäp̄ha p̄icāb̄ugorique mena āmeo bocári caroaro āmeo jēninucūñā. Nippetiro ato macāāna ñubueri majā Jesucristore catāgoñusari poari macāāna m̄ejāärē ñurotijoyama.

¹⁷ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, tutuaro mena atore bairo m̄ejāärē ñiñā: Masacatiri ãña. Jesucristo mena jīcārōrē bairo m̄ejāä tāgoñatutuamasíetīō joroque caána mena āmerīcōãña. Tunu roro m̄ejāärē yapapuao joroque caána mena āmerīcōãña. Na yaye queti p̄ame m̄ejāärē jāā caquetib̄ujurique macāājē ûnie mee, ricaati quetib̄ujurique niñā.

Torena, na mena ãmerõcõãña. **18** Na pñame marí Quetiupah Jesucristo cã caátirotirijere caquetibhjuncûrã mee niñama. Na majãã roro na rupah caborore bairo na caátie macãajérẽ quetibhjurã átinucûñama. Tunu bairoa caroaro ñitori, tãgoricaro ñurõ carorije macãajérẽ quetibhjuri, camasã cayeri tãgoñatutuaenarẽ roro na í quetibhjumawijionucûñama. **19** Mñjää pñame roque caroaro Jesucristo yaye quetire mñjää tãgousaya. Camasã nipetiro cãã cûrẽ mñjää catãgoñasanucûrjérẽ caroaro masiñama. Bairo yh cãã mñjää mena yh useaniña. Tunu bairo caroa Espíritu Santo mñjäärẽ cã camasõjoriye jãgori caroa macãajẽ jetore mñjää caátiãno yh boyo. Carorije macãajẽ roquere mñjää caátiãno yh boetiya. **20** Tore bairo mñjää caátimasirõ jãgori marí Pach Dios yerijõrõ ãnajérẽ cajomasí pñame, wãtõ mñjäärẽ cañtonucûrõ yoaro mee cã mñjää netõnucãõ joroque átigumi. Mñjää rñpori mena apeye ûnierẽ pea aborericarore bairo cã mñjää átio joroque átigumi Dios. Marí Quetiupah Jesucristo caroare mñjää cã jonemoáto.

21 Mñjäärẽ ñurotijoyami yh bapa yhre cajapaañucûh Timoteo cawãmecuch cãã. Aperã yh ya macã macãana, yh mena caãna Lucio, Jasón, Sosípater cãã ñurotijoyama mñjäärẽ.

22 Yh, Tercio cãã, ati cartare Pablore cawoabojau, marí Quetiupahre catãgoñusah ãnirõ mñjää yh ñurotijoya.

23 Gayo cãã mñjää ñurotijoyami. Yh, Pablo pñame, cã ya wiiph yh ãninucûñña. Atoph nipetiro ñubueri majã pñame ñubuerã etanucûñama. Apei Erasto cawãmecuch, ati macã macãana yaye dinerore

cañacotebojari majōch cūā mujāärē ñurotijoyami. Torea bairo mujāä ñurotijoyami cā bai Cuarto cawāmecch cūā. ²⁴ Marī Quetiupa Jesucristo nippetiro mujāärē caroare cā jonemoáto. Bairoa to baiáto.

Alabanza final

²⁵ Marī Paca Diore cā marī cabasapeoro ñuña. Cū pħame mujāärē cā mena nemojāñurō mujāä tāgoñatutuao joroque caách majū niñami. Tore bairo mujāärē átimasññami Dios, cā yaye caroa queti camasārē cā canetōrīqūē quetire mujāä yu caquetibħjñucūrījē jāgori yua. Tunu bairoa Jesucristo yaye quetire mujāä yu caquetibħjñucūrījē jāgori tore bairo mujāärē yeri tutuarā mujāä átimasññami. Atie yu caquetibħjñucūrījē pħame camasārē cā camasñðetaje, ati yepa caāniparo jāgoyepħa caānajē niña. ²⁶ Cabaimiatacāärē, āme roque profeta majā na cawoatucūrīqūē jāgori marī masiō joroque marī átiyami Dios. Cū, caānicōāninucūħ, cā caátirotiore bairo marī átiānio joroque ī, āmerē tiere marī masiōñami. Atie cū caquetibħjñagarique mai camasārē cā camasñðetajere āme roque nippetiro camasā poari ati umħrecóo macāñnarē na masiō joroque átiyami Dios. Bairo tiere na cā camasñðrō jāgori yua, cariape tiere tāgori bero na catāgoħasparore bairo ī, na masiōñami Dios.

²⁷ ¡Marī Paca Dios, jīcāħħā caācā, ñe ûnie rħsaeto camasī majürē cā marī basapeoto! “Cū, Dios jetorea cā caátimasñrījē cā catutuarije, tocānacā

ROMANOS 16:27

lxxix

ROMANOS 16:27

rãmua to ãnicõã ãmarõ,” marĩ tãgoñatutuacõã nin-
ucûgarã, marĩ Quetiupau Jesucristo jãgori. Bairoa
to baiáto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

**Dios Că Cauetibăju Cūrīcă Tuti
New Testament in Carapana (CO:cbe:Carapana)**

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Carapana

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Carapana

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022
69a83a35-f961-5e00-b9bd-ee04b851efbd